

Dragtjournalen

Årgang 16 Nr. 20 2021 ISSN: 2596-4526

Tøj til drenge og mænd

Tidsskrift udgivet af Det Danske Dragt- og Tekstilnetværk

Dragtjournalen

Årgang 16, nr. 20, 2022 ISSN 2596-4526

Tidsskrift udgivet af Det danske Dragt- og Tekstilnetværk

Dragtjournalen –

Tøj til drenge og mænd

Tidsskrift udgivet af Det danske Dragt- og Tekstilnetværk
www.dragt.dk

Kolofon:

Ansvarshavende redaktører på Dragtjournalen nr. 20:
Kirsten Rykind-Eriksen, mail: rykind@bbsyd.dk

Redaktion:

Camilla Luise Dahl
Inge Christiansen
Karen Woer
Kirsten Rykind-Eriksen
Kristine Holm Jensen
Lone Brøns-Pedersen
Vivi Lena Andersen

Layout:

Julie Størup

Indhold

Forord – Tøj til drenge og mænd	2
<i>Af Kirsten Rykind-Eriksen, redaktør af Dragtjournal 20</i>	
Om gentlemanidealet omkring 1900	3
<i>Af Mikkel Venborg Pedersen. Nationalmuseet, seniorforsker, ph.d. og dr.phil.</i>	
Rekonstruktion af en mandsdragt fra vikingetiden	10
<i>Af Ulla Mannering, forskningsprofessor og Charlotte Rimstad, post. doc.</i>	
Klæderne der brændte!	26
Hvad skræddere, skomagere og guldsmede mistede i Københavns brand i 1795	
<i>Af Anne-Kristine Sindvald Larsen, Phd. studerende</i>	
Tøj til mænd på landet i perioden 1750 – 1860 belyst ud fra 3 kildetyper	33
<i>Af Anna-Margrethe Jonsson, dragtinstruktør</i>	
Favorit nr. 1	39
Diplomatsættets sociale vandring	
<i>Af Inge Christiansen, arkivleder og Gunnar Solvang fvh. museumsinspektør</i>	
Favorit nr. 2	43
Niels Henrichsens fine tøj - en ung mands hedebodydragt fra begyndelsen af 1800-tallet	
<i>Af Inge Christiansen, arkivleder</i>	
Uddrag af københavnske skifter fra 1700-tallet	46
<i>Af Camilla Luise Dahl</i>	
Anmeldelser	51
Bidragydere til Dragtjournal 20	57

Forord – Tøj til drenge og mænd

Af Kirsten Rykind-Eriksen, redaktør af *Dragtjournal 20*

Udgangspunktet for dette temanummer om *Tøj til drenge og mænd* er seminaret i Dragt- og Tekstilnetværket, afholdt på Københavns Professionshøjskole, beliggende ved Carlsberg, den 1. og 2. september 2021. På seminaret var der 10 indlæg, fire af disse er omskrevet til artikler, hvilket vi i redaktionskomiteen er glade for, at det kunne lade sig gøre.

Oplægget til seminaret lagde vægt på, at drenge- og herretøj ofte lider en krank skæbne på museerne, da hovedvægten har ligget på det mere spektakulære kvindetøj. Derfor var tiden moden til, at det nu gjaldt drenge og herretøjet. Mikkel Venborg Pedersens på det tidspunkt lige udkomne bog om *Den perfekte gentleman. Mænd, stil og idealer i verden af i går* satte skub i emnet. Derfor blev han første indlægsholder på seminaret, og hans artikel bringes også som den første i *Dragtjournal 20*.

Når 420 sider skal kortes ned til 5 er det hovedsageligt, der kommer med. Mikkel Venborg forklarer begrebet gentleman i sin artikel. Han viser eksempler på, hvilke klædninger, der omkring 1900 regnedes for at udtrykke en gentleman. Begrebets glansperiode var perioden fra slutningen af 1800-tallet og frem til 1. verdenskrig. Gentleman begreb og udtryk modsvarer samme periodes kvindes rolle, hvor denne forbindes med at have en kærlig omsorg for hjem, børn og mand. Kvinder skulle beskyttes og beundres.

Ulla Mannering og Charlotte Rimstad har til Nationalmuseets nye udstilling om vikinger på togt rekonstrueret den flotte mandsdragt fra Mammen fundet. De har fremdraget meget specielle broderier på mandens kofte, som forestiller dyr, cirkler m.m. Dragtens tilbehør er ligeledes nøje rekonstrueret ved hjælp af de nyeste arkæologiske undersøgelser. Det er blevet til en ualmindelig interessant og flot kofte.

Anne-Kristine Sindvald beskæftiger sig med håndværkernes klædedragt, og dem finder hun bl.a. i arkivalier efter den store brand i København 1795, hvor de brandlidte kunne søge om økonomisk hjælp i forhold til, hvad de mistede i branden. Nogle håndværkere mistede deres varelager, f.eks. en skrædder, og hans opremsning af det mistede giver et godt indblik i skrædderens forretning.

Anna-Margrethe Jonsson har undersøgt mandstøjet på landet 1750-1860 ved at sammenligne tre kildetyper: Skifter fra Nordsjælland, beretninger og dragtdele. Det er der kommet et interessant studie af, hvor hun efter skifterne optæller, hvilke og hvor mange af hver dragtdel, der findes i skifterne. Hun sammenligner til beretningerne og forklarer dragtdelene ud fra sin egen studiesamling.

Det er blevet til to Favoritter, skrevet af Inge Christiansen, nr. 1 har også Gunnar Solvang som forfatter. Nr. 1 gælder beskrivelsen af, hvordan et højt estimeret diplomatsæt, brugt af de københavnske industrifyrster, endte med at blive landbefolkningens fine tøj.

Favorit nr. 2 er beskrivelsen af en hedebo mandsdragt fra omkring 1800, der supplerer Anna-Margrethes artikel.

Varia følger op på den ældre mandsdragt ved transkribering af skifter fra mænd, der tjente hoffet omkring 1700: En fyrbøder, en kammertjener og en hofmedicus. Det er kendetegnende, at de faktisk havde en del dragter og tøjdele.

Under anmeldelser bringes tre: Om stoftrykker og kunsthåndværker Marie Gudme Leth, om Dronningens kirketekstiler og af Hanna Bäckströms doktordisputats om formidlingen af trykte mønsterforlæg inden for strikning og hækling 1800-1850, og dannelsen af datidens kvindes rolle.

God fornøjelse med læsningen!

Om gentlemanidealet omkring 1900

Af Mikkel Venborg Pedersen, seniorforsker, ph.d. og dr.phil.

Bogen *Den perfekte gentleman* er forholdsvis omfattende¹. Det gælder til dels for dens sidetal, men mest fordi den ikke blot og bar handler om tøj og udstyr, men bæres af den ambition at søge at forstå datidens mænd og deres verden særligt i tiden omkring 1870-1914. Det gøres ved at give et helhedsbillede af genstande, andre kilder, samtidens tilskikkelser og idealerne, indeholdt i gentlemanbegrebet. Det var på den tid, hvor idealet i nyere tid stod højest, og dog fik så voldsom en rystelse i netop 1914, hvor den gamle verden brød sammen i Første Verdenskrig. ”*Lyset gik ud*”, som det ofte betegnes med den britiske udenrigsminister Edward Lord Greys, måske med urette, tillagte ord.

Bogen er altså ikke en håndbog for nutidens mænd, hvor den håbefulde kan slå op, hvorledes slipset bør bindes eller hatten bæres. Den er derimod en kulturhistorie med gentlemen som emne; et forsøg på at forstå dette ideal og disse mænds liv og verden omkring 1900. Men den handler naturligvis en del om tøj og tilbehør, der måske særligt vil interessere *Dragtjournalens* læsere. Kilderne, som er anvendt, består nemlig overvejende af Nationalmuseets dragtsamling, en lang række erindringer, regnskaber, billeder, reklamer og fotos samt skønlitterære fremstillinger rækkende fra oldtiden til nu. Og så naturligvis en række andre, mindre kildefonds.

Fig. 1:

To unge mænd af det københavnske borgerskab ved frokostbordet i Tivoli en sommerdag omkring 1900. Den ene er med boaterhat og hvid sløjfe til det mørke tøj. Den anden med sportslig kasket, knækflip og kravatt, hvad vist er uformelt tweedtøj. Foto: Nationalmuseet.

¹ Venborg Pedersen: 2018. Denne artikel, som er en gennemskrevet version af forfatterens oplæg ved tekstilnetværkets årsmøde 2021, bygger på de samlede studier fremlagt i bogen *Den perfekte gentleman*, der udkom i 2018 på Gads Forlag. Der henvises til denne for uddybende litteraturlister, kildefortegnelser samt beskrivelser af enkeltdele i beklædning og accessoires.

Tiden omkring 1900

Begyndende i de senere årtier af 1700-tallet blev i løbet af 1800-tallet gentlemanfiguren (og nu i entydig engelsk aftapning) atter et eftertragtelsesværdigt ideal for mænd i hele Europa, også i Danmark. Fra midten af århundredet til den gamle verdens sammenbrud i Første Verdenskrig var den velklædte, høflige, dannede, selvbevidste, uafhængige mand det ypperste ideal, man kunne stræbe efter. I eliten, såvist – men som normdannende ideal langt ud i samfundet. Dette var ikke mindst et resultat af militærtjenesten, spejderbevægelsen, de kristelige bevægelser og sportslivet ved siden af nye, økonomiske muligheder for mennesker selv langt ud i samfundsrækkerne. Hertil kom moderne produktions-, distributions- og konsumptionskanaler, f.eks. lønarbejde og forretninger med færdigvarer til salg. Bogen handler således om, hvordan de danske mænd, der efterstræbte gentlemanidealet, så sig selv, hvordan de levede deres liv i byerne og på landet og, ikke mindst, hvordan de var klædt.

For mange i dag er den velklædte mand vist nærmest synonym med en gentleman. I hvert fald tales der om en decideret gentlemanmode i mere klassiske forretninger og særligt halvskrædderiet har fået en gevaldig opblomstring under betegnelsen made-to-measure. Og selvom det kun er en halv sandhed for en egentlig gentleman, så er der den bund i det, at for ham hang (og hænger) offentlig fremtræden og indre kvaliteter nøje sammen: Påklædningen – fra en god skrædder eller anskaffet i de dengang spritnye stormagasiner – og de gode manerer blev set som et spejl på mandens moral, der ofte var styret af solide konservative værdier. Gud, Konge og Fædreland havde stor og reelt indhold, efterklngen i dagliglivets mere prosaiske forhold var noget i retning af Moral, Samfund og Familie, ligesom det er i den galante og beskyttende omgang med kvinder, man i sandhed kender en gentleman; et levn fra et ridderligt, høvisk ideal, der i den grad blev pudset op igen.

Men selvom det var en tid, hvor gentlemanidealet stod højt, og han synes at være skabningernes herre, så var det også en tid i evig forandring. Det skabte en række udfordringer. Nu skulle idealerne væves sammen med nye fænomener som sport og ferieliv, kontorarbejde, industrialisering og kvindefrigørelse. Det var dermed også en tid, hvor mænd skulle finde deres ben i en foranderlig verden, for øvrigt ikke helt ulig oplevelsen for mange, og mestendels

Telefon 1811.
Hb 593
København d. 31 Decbr. 1890
52 ØSTERGADE 52
STUEN
Brønderslev & Lohse
MAGASIN FOR
HERRERKLEDER, JASCHABITTER,
SLOVROKKS, REGENTRACKER, WRAPPERS,
PLAIDS, PARAPLUIER,
SKOORTE FABRIK, TRICOTAGE LAGER,
FLUPPER, MANSCHETTER,
HALSTØRBLER, HATTE, STOKKE,
REISEREKVISITER.
FULDSTÆNDIG
HERRERKLEDERING

1890
Herr Apoteker Müller
Østergade No 52

Skien	24	1. Normal Trøier	3.70	Sh	11.10
		1. Par de Bunkel	4.00		12.-
		1. Sports Knyttør	1.00		2.-
		1. Par Handsker			2.-
Marts	18	1. G. Stumbj. Knyttør	1.35		8.10
April	17	1. Par Handsker	2.00		4.-
		1. Morgensko			3.-
Mai	7	1. Plaid			65.-
Juni	13	1. Hat			10.-
Juli	25	3 Knyttør	1.25		3.75
Septbr	8	1. Par Bunkelader Puffoff			90
	13	1. do			1.20
	15	1. G. Manschetter			6.-
Oktober	11	1. Par Bunkelader			30.-
	16	1. Par Knyttør			60
		2. Par Handsker	1/2n 1/2n		5.-
Decbr	23	1. do			2.-
		1. Knyttør			1.25
				Sh	167.90

Fig. 2: Herremagasinet Brønderslev & Lohse på Strøget i København leverede både til byens herrer og, f.eks., til landets herregårde. Her i den moderne forretning med eget skrædderi kunne en gentleman erhverve sig alt, hvad der måtte ønskes, som det antydes af vignetten på firmaets notaer. Den viste er udstedt til den københavnske apoteker Müller i december 1890 for årets køb, og nævner både jakketøj, morgensko, handsker mm.

Foto: Nationalmuseet.

Fig. 3:
Fabrikant Ernst Voss og hustru blev fotograferet omkring 1890 under et københavnerbesøg. Han er iført jaket med stribede bukser, stående skjorteflip og fladt bundet silkeslips. I urkæden signeter. Håret og skægget er lidt længere, end moden for de fleste. Fruen er i dragt, som helst skulle syes hos en herreskrædder for rigtig at sidde, en såkaldt taylor-made. Foto: Nationalmuseet.

Fig. 4:
Baron Otto Reedtz-Thott til sjællandske Gavnø bærer på dette visitkortfoto fra 1902 godsejernes foretrukne hverdagstøj i tweed med halvtøvler. Skjorten er med moderne club-collar, slipset er prydet med en perlenål. Den viksede moustache kan der ikke ses bort fra. Foto: Nationalmuseet.

yngre, mænd i dag.² Og hvad gjorde da så disse mænd dengang med forandringer susende om ørerne? De greb et oldgammelt ideal, omformede det til deres egen tid, betonedede visse elementer i det og underspillede andre. Det blev en meget tryk og afrundet helhed for dem – og én, som man den dag i dag ofte refererer til, når det gælder omgangen mellem kønnene, herretøj, sport eller moralsk habitus.

Det høje ideal

Gentlemen er, det turde allerede fremgå, ikke noget nyt fænomen, faktisk er det høje ideal ældgammelt. Det bygger grundlæggende på en kristen etik og Frelserens blide mandsskikkelse

² Som jeg ofte har fået bekræftet af læsere og tilhørere til foredrag om bogen.

kombineret med den græsk-romerske stoicismes idealer om mandig dyd, fornuft, mådehold og egenrådighed. Den ædleste skikkelse i beholdningen af idealer er dog nok den middelalderlige ridderskikkelse, som også har en både kristen og stoisk etik i sig. I løbet af 1800-tallet fik ridderskikkelsen en gevaldig genkomst gennem historiske romaner som Walter Scotts *Ivanhoe* og B. S. Ingemanns om Valdemarstiden, eller i musik som Wagners genfortolkning af de tyske middelalderkvad med svaneridderen *Lohengrin* som det strålede lys, eller gennem vore egne folkevisers genkomst. I Storbritannien genopdagede Alfred, Lord Tennyson Arthurlegenderne, og den historiske eller samtidige helt blev i 1800-talles drengebøger og voksenromaner en hædret skikkelse. Carit Etlars *Svend Poulsen Gønge*, for eksempel, eller alle franske Jules Vernes mange snarrådige helte. Resultatet var, at da amerikalineren *Titanic* i 1912 gik ned i Nordatlanten, vidste enhver dreng og mand, at kvinder og børn skulle først i bådene.³ Hjemme kunne sådanne mænd bo i nybyggede, historicistiske huse i gotisk eller mere ubestemmelig middelalderlig stil, med moderne telefon og gasbelysning i herreværelset af mørkt egetræ og med kamin og ridderrustning i hjørnet.

Fig. 5: *Det ridderlige ideal kunne mødes på mange måder. Her er en dreng, iført tidens gængse matrostøj med halssmæk under samt briller, helt indsunken i sin leg med en borg og figurer en efterårs søndag i 1910. Andre veje for idealet var romaner, heltedigte og historiens fortællinger. Foto: Nationalmuseet.*

Undervejs var der kommet andre forbilleder til, først og fremmest fra italiensk og fransk hofkultur, men i det både engelsk dominerede og borgerligt tænkende 1800-tal indgik de gamle eliter fra hof og herregårde og de nye eliter fra byen i hinanden. I et land som Danmark med en lille elite og en forsvindende lille adel var det endnu tydeligere, end i Europas store lande. Disse drenge og mænd mødtes i skoler og gymnasier, i militæret og ved hoffet, på jagt og i selskabslivet med flere steder. Fælles for dem var en afstandtagen til, hvad de så som samfundsopløsende tendenser, det være sig socialismen eller den brølende kapitalisme. Det var stadigvæk finere at være fornem end rig, som forfatteren og juristen Otto Rung udtrykker det i sine erindringer *Fra min Klunketid*.⁴ En ridder tager hånd om sine omgivelser og færdes med en høj moral blidt i verden. Han er *a strong man gentle*, som det hedder nærmest uoversætteligt med et engelsk udtryk.

Det ydre og det indre

I tidens opfattelse lå, at det ydre skulle afspejle det indre. Havde man en nusset skjorteflip, var moralen næppe heller helt fin i kanten. Påklædningen og manererne blev et sindets indeks, hvilket betød, at disse mænd fik en ind i mellem nærmest lidenskabelig optagethed af deres ydre. Korrekt påklædning til enhver situation blev udviklet. De moderne tider gjorde også, at man i stormagasiner kunne komme nærmere i hvert fald det ydre billede, selvom man måske ikke var særlig ved muffen. *Gentlemanship* bliver til noget, man udlever både gennem sin opførsel og moral – og man kan vise det gennem at købe jaket, diplomatfrakke, høj hat og stok

³ Hvilket tabslisterne viser faktisk i høj grad skete. Mason: 1986.

⁴ Rung: 1942.

nærmest på linje med at pege på en bestemt herkomst. En gentleman kan med de engelske betegnelser være *born*, han kan være *bred*, eller han kan være *born and bred*, altså født og/eller opdraget, eventuelt begge dele. Gennem drengearene i matrostøj og drengehabit, i hjemmets favn og gennem skolens tugt – det var gerne byens latin- og privatskoler eller kostskoler med Herlufsholm Skole og Sorø Akademi på toppen af stigen – lærte de unge fra elitens familier gentlemanidealene. Håbet var, at de med den bagage som voksne blev venlige at omgås, i stand til at udvise samfundssind og samtidig håndtere den forventelige status og dermed magtudøvelse med fornuft og moderation.

Tidens udfordringer

Ovenstående er eksempler på første del af bogens emner, som alle kredser om gentlemens fremtræden og helhedsbillede, mere eller mindre u-udfordret. Men i samme periode blev gentlemen også udfordret, og det udgør den anden hoveddel af bogen. Forretnings- og arbejdslivet trængte sig på i en storby, der efterhånden blev moderne, hastig og teknisk, og både arbejdslivet og den fristende storbys selskabsliv fordrede nye tiltag. Det gjaldt både i opførsel og ved påklædning, ligesom fritidslivet særligt om sommeren medførte helt nye udfordringer. Badelivet blev moderne, og på badhoteller og i fiskerlejer skulle gentlemen omgås hinanden og andre befolkningsgrupper, ligesom kønnene blev blandet på en hidtil ukendt måde. Det lyse sommertøj blev opfundet, og stråhatten kom på sned i de lyse sommeraftener, hvor de unge sværmede på badehotellets terrasse – og det ikke altid under betryggende opsyn.

Fig. 7:

Sommerlivet betød nye udfordringer for påklædningen, som her hos familien Holbøll på Skagen i 1909 er løst ved lyst sommertøj i let uld eller ligefrem bomuld til herren, kadetstribet matrostøj og sandaler til drengene og skørt med bekvem bluse til i lette materialer til fru og hendes veninde. Nok af hensyn til fotografen bæres der ikke den for begge køn ellers uundværlige hat, gerne i strå.
Foto: Nationalmuseet.

Fig. 6:

I sommeren 1910 blev denne unge, københavnske mand fotograferet iført yderst moderne smoking med sjalskrave, plisseret skjorte med knækflip og lommelørklædet stukket inden for vesten, som det en tid lang var smart at gøre det. Håret er med en vis længde, stærkt pomadiseret og friseret.
Foto: Nationalmuseet.

Sporten, i sig selv et nyt ord i tiden, kom til som en ny aktivitet, og medførte et hav af beklædninger til de enkelte sportsgrene, der brød med det ellers gængse princip for en virkelig herre, nemlig aldrig at anvende alt for krasse farver andet end i få, velvalgte beklædningsdele. Modsat skulle holdene i de nye sportsgrene kunne skelnes fra hverandre, f.eks. gennem farverige trøjer eller skæfter. De såkaldte hvide sportsgrene, som blandt andet tennis eller cricket, blev i samme omgang forlenet med særlige gentlemankvaliteter. Tennis kunne for øvrigt også dyrkes af en gentlemans modpart, den fuldendte dame.

Sporten indbefattede også et nyt syn på selve mandskroppen og delvist på det at være mand. En uheldig kropsbygning kunne efterhånden ikke alene afhjælpes af en dygtig skrædder, men måtte rettes op gennem legemsøvelser og målrettet egenindsats, ligesom den solbrune hud begyndte at fortrænge den tidligere så eftertragtede lyse ansigtskulør. Gentlemen begyndte at dyrke idrætter, der kunne give en olympisk, slank og smidig krop, og i 1896 blev de moderne olympiske lege grundlagt efter samme ideer.

Ligesom det var tilfældet med spejderbevægelserne og de kristelige foreninger, medførte sportslivet også, at store grupper i samfundet optog gentlemanidealene som livsidealer – og betød konkret, at mænd blev renere og mere velplejet, efterhånden som klubhuse skød frem med vaskemuligheder. Det betød desuden, at mænd måtte udvikle en kodeks for at omgås nøgne blandt hinanden – og det ledte til en voldsom stigmatisering af den homoseksuelle mand, understøttet af psykologiens og medicinens interesse for emnet.

Første Verdenskrig

Ikke alle levede op til dette altomfattende program, vel de færreste i fuld grad, men idealet var så styrende for tidens mænd, at det nærmest springer i øjnene, så snart man begynder at kigge efter det. Det er tusind år gammelt i sin moderne form, men 1800-tallet bragte det frem til et højdepunkt, som man stadigvæk refererer til i dag, når der tales om en perfekt gentleman i sporten, herremoden, børneopdragelsen eller omgangen mellem kønnene. Der findes da også stadigvæk gentlemen iblandt os, men i sin fulde udbredelse overlevede det samlede ideal ikke Første Verdenskrig. Efter krigen vaklede tiltroen til samfundets autoriteter både politisk, religiøst, moralsk og kulturelt flere gange op gennem det 20. århundrede, der måske som en følge deraf blev mere grumt, stålsat, ideologisk firkantet og blodigt, end nogen før havde

Fig. 8:

En af de første sportsgrene, der vandt frem og snart også blev almindelig i dagliglivet, var cyklingen. Det begyndte med væltepeteren, som her stolt vises frem af en ung mand i 1882. Til formålet er han iført fuldendt cykeldress inklusive jockeyhue, senere anvendte man sixpence, samt flade sko uden hæle. Hundepisken over skulderen var højst nødvendig for at bane sig vej gennem byens trafik. Foto: Nationalmuseet.

forestillet sig muligt.

Som langt de fleste kulturelle udviklinger skete det dog over længere tid. Ligesom opløsningen af den gamle verden var intoneret før 1914, så vedblev bogens mænd, deres sønner og efterkommere at dyrke idealet, og den velklædte, høflige, dannede mand gik ikke sådan af mode. På den måde siger disse mænd fra hundrede år siden nutiden noget, og sådan kan vor tids mænd stræbe efter at være gentlemen i vor tids billede og under vor tids krav. Måske den hele stræben kan opsummeres i et par verselinjer, gendigtet i 1700-tallets første halvdel af Ambrosius Stub efter tysk middelalderforlæg: ”*Vel født er vel en trøst, dog bedre vel opdragen. Vel gift er livets lyst. Vel død er hele sagen*”.

Litteratur

Mason, Philip: *The English Gentleman. The Rise and Fall of an Ideal*. André Deutsch Ltd. London 1982.

Rung, Otto: *Fra min klunketid. En hjemlig kavalkade*. Gyldendal. København 1985 [1942].

Venborg Pedersen, Mikkel: *Den perfekte gentleman. Mænd, stil og idealer i verden af i går*. Gads Forlag. København, 2018

Rekonstruktion af en mandsdragt fra vikingetiden

Af Ulla Mannering, forskningsprofessor og Charlotte Rimstad, post. doc.

En rekonstrueret mandsdragt fra vikingetiden er et af resultaterne af et stort forskningsprojekt, *Velklædt i Vikingetiden*, udført af Nationalmuseet i samarbejde med Center for Tekstilsforskning på Københavns Universitet og Sagnlandet i Lejre.¹

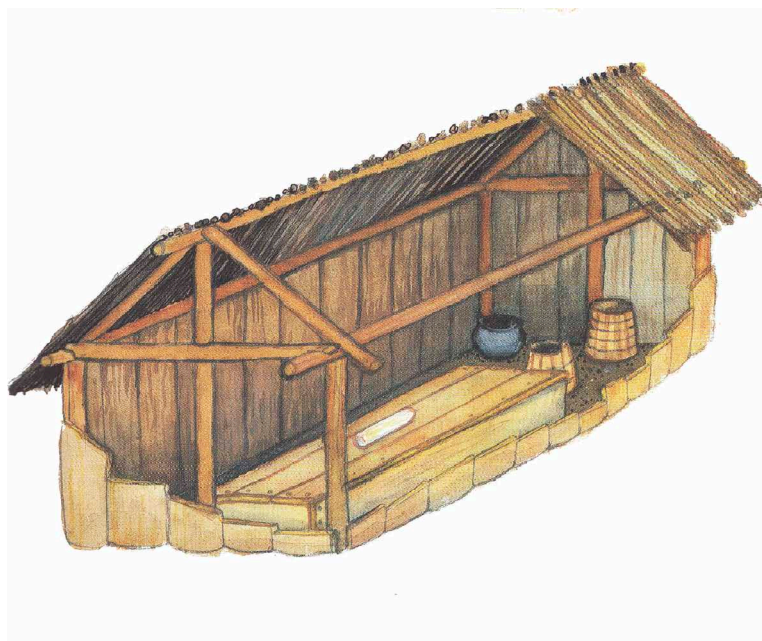
Rekonstruktionen bygger på tekstilfundene fra en rig vikingegrav fundet i Bjerringhøj nær Viborg - også kendt som Mammengraven. I denne artikel omtales den som Bjerringhøjgraven. Mandsgraven indeholdt nogle af de bedst bevarede tekstiler og skindfragmenter fra vikingetiden. Den nye rekonstruktion tager udgangspunkt i detaljerede analyser af de originale fund med inspiration fra andre samtidige eller næsten samtidige dragtfund.

Bjerringhøj – en fornem, plyndret grav

I 1868 gik lokale bønder i gang med at bortgrave gravhøjen Bjerringhøj ved landsbyen Mammen.² Undervejs stødte de på en velbevaret kammergrav, som de begejstret plyndrede uden at give myndighederne besked. Lokale myndigheds personer fik dog nys om fundet, og Nationalmuseet blev underrettet, men desværre alt for sent. Fra breve og beretninger får man indtrykket af, at graven var særdeles velbevaret på udgravningstidspunktet, så den nuværende fragmenterede tilstand af tekstiler og andre organiske materialer skyldes primært den hårdhændede plyndring af graven

Fig. 1:

Rekonstruktionstegning af det træbyggede gravkammer i Bjerringhøj, hvor man kan se nogle af gravgaverne og det 50 cm lange vokslys placeret oven på kisten. Tegning: U. Seeberg.

¹ Mannering 2018, 2021.

² Iversen, Näsman & Vellev 1991.

Hvis fundet var blevet udgravet professionelt, ville dragten sandsynligvis have været næsten komplet og betydeligt nemmere at rekonstruere.

Bjerringhøj-graven er dateret til år 970-71 og bestod af et træbygget kammer, hvori en kiste var placeret. I kisten lå en mand på en dunfyldt madras med hovedet på en blå uldpude.³ Han var klædt i en dragt af uldtekstiler og pels med eksotiske dekorationselementer såsom silketekstiler og silkebrikbånd med indvævede guld- og sølvtråde.⁴ Et af uldtekstilerne skilte sig ud ved at være dekoreret med et stort broderi; en teknik, som sjældent forekom i vikingetiden. Blandt de øvrige gravgaver var også en pragtøkse med indlagt sølvdekoration, som har givet navn til en af vikingetidens vigtige stilarter, *Mammen-stilen*, en bronzespand og to træspande. På kistelåget lå et stort vokslys. Det kostbare gravudstyr viser, at han var en mand af betydning i datidens samfund.

Den rekonstruerede dragt

At rekonstruere dragter kræver nøje overvejelser af formål, detaljeringsgrad samt historisk-arkæologisk akkuratess.⁵ Den rekonstruerede mandsdragt har til formål at give et nyt visuelt bud på, hvordan man kunne gå klædt i vikingetiden.⁶ Den vigtigste præmis var, at de arkæologiske fund i så høj grad som muligt, skulle bestemme sammensætningen og æstetikken i dragterne. Vejen fra tekstilfragmenter til en hel dragt er dog ikke ukompliceret. På trods af en lang række nye analyseresultater om fiberkvaliteter, farver og dyrearter indeholdt disse kun få informationer om det overordnede snit og sammensætningen af dragtdele. Alle valg var således ikke givet på forhånd, og undervejs måtte en del afgørende beslutninger træffes for at projektet

Fig. 2:

Den rekonstruerede mandsdragt består af en hørskjorte, en uldkjortel med broderi, bukser, bælte og armbånd samt læderstøvler. Foto: Roberto Fortuna.

3 Rimstad 2019.

4 Østergård 1991.

5 Demant & Batzer 2015; Brøns 2021.

6 Mannering & Rimstad 2021.

kunne lykkes. For at finde et snitmønster til dragten, var det nødvendigt at kigge på andre samtidige eller næsten samtidige og mere komplette dragtfund for at finde passende mønstre.

Den gravlagte i Bjerringhøj var uden tvivl af høj status, så mens rekonstruktionens dragtsnit overordnet tager udgangspunkt i et for vikingetidens mandsdragt mere alment udtryk, er materialer og detaljer i dragten uvægerligt knyttet til et højstatusmiljø, som har været forbeholdt eliten. Et andet eksempel på tilføjelser er den hørlædning, som er lavet til dragten, og som skal bæres tættest på kroppen. Selvom der ikke er spor af et sådant hørtækstil i graven, er kombinationen af overklædning i uld og underklædning i hør velkendt fra andre gravfund fra jernalderen og vikingetiden.⁷

De forskellige valg undervejs i processen har gjort det muligt at nå fra fragmenterede tekstiler til en hel dragt. Men det er vigtigt at understrege, at den færdige rekonstruktion ikke kan ses som en endegyldig sandhed, men derimod som en mulig tolkning. Den rekonstruerede mandsdragt endte med at bestå af en hørskjorte, en uldkjortel, bukser, en pelsfrakke, et bælte, et par vævede armbånd af silke samt læderstøvler.

En broderet kjortel

Der findes flere velbevarede uldkjortler fra yngre jernalder, vikingetid og tidlig middelalder, som vil kunne anvendes som inspiration til denne kjortel.⁸ Blandt de bevarede tekstiler fra Bjerringhøj-graven findes der også et stykke, som har rester af både en skulder-, ærme- og halskant.

Fig. 3:

Fragment af 2/1 uldkiper med små ansigtsmasker og dele af en leopard, som har haft en blå mave. Stykket udgør formentlig den venstre side af et halshul. Foto: Roberto Fortuna.

⁷ Bender Jørgensen 1986.

⁸ Østergård 2004, Mannering 2017.

Det drejer sig om et fragment af et broderet uldtekstil, og derfor blev dette tekstil valgt til kjortlens bundstof. Tekstilet er vævet i en såkaldt 2/1 kipervævning, hvilket er en for perioden ganske speciel type.⁹ Det har 18-24 tråde per cm i begge trådretninger. Trenden, som også er det tætteste system, er Z-spundet, mens islættet er S-spundet. I alt er der bevaret 64 fragmenter, omkring 1m², af dette specielle stykke stof. Andre af fragmenterne har rester af ægkanter. På baggrund af disse oplysninger kan man stykke fragmenterne sammen, men generelt er der kun få konstruktionsmæssige oplysninger, som kan fortælle om tekstilets produktion og anvendelse.

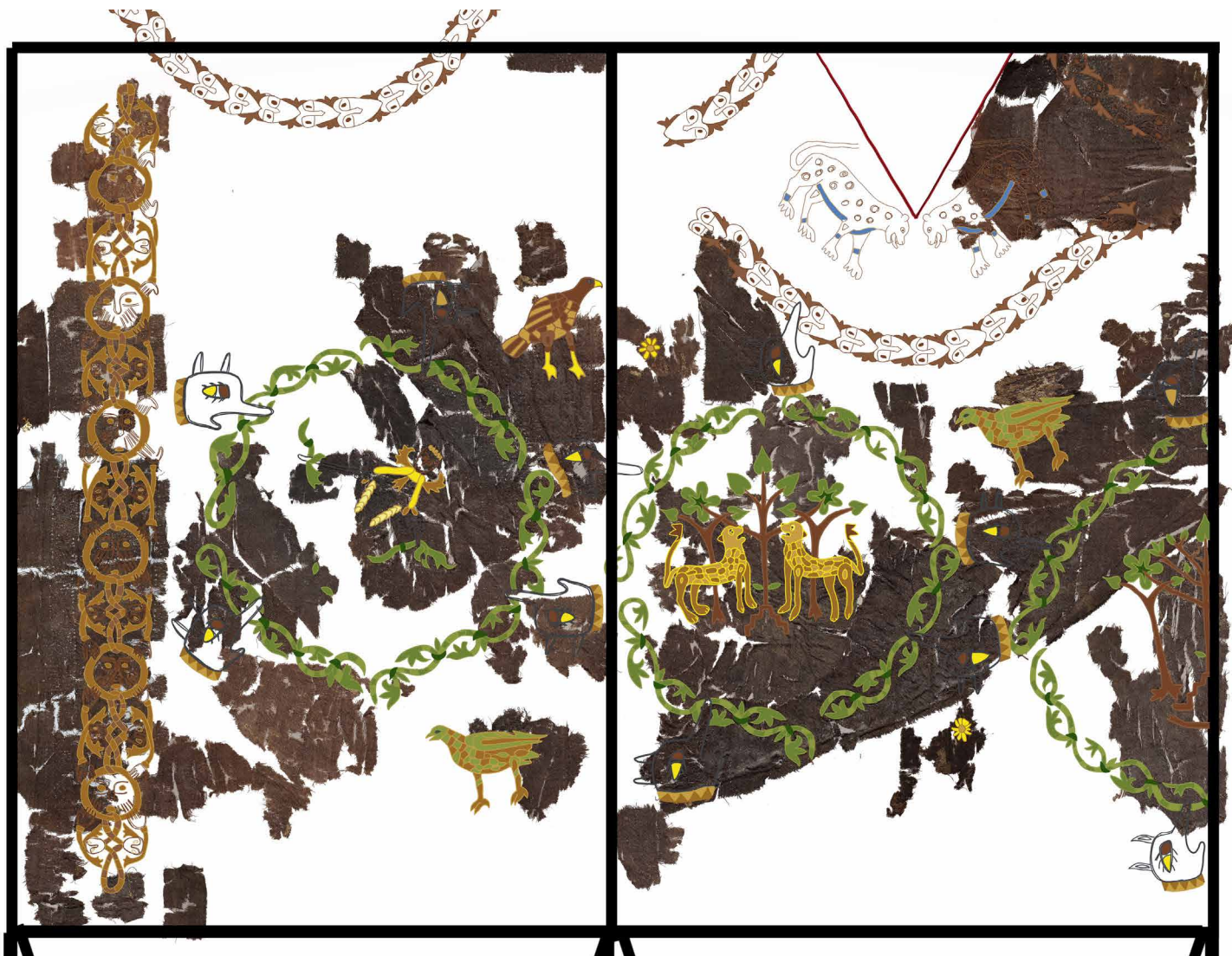

Fig. 4:

Rekonstruktion af det broderede uldtekstil. Øverst med de bevarede fragmenter placeret i designet, og nederst uden. Den lille ansigtsbort findes omkring halshullet. Den store maskebort har været placeret lodret på tekstilet tæt på ægkanten. Ulven med det mønstrede halsbånd er det motiv, som er gentaget flest gange. Fugle findes i forskellige udgaver, og kan både være jagt- og byttedyr. Løver og leoparder hører til de mere eksotiske dyr. Akantus-bladrankerne binder motiverne sammen, men ikke på en streng symmetrisk facon. Tegning: Charlotte Rimstad.

⁹ Bender Jørgensen 1986.

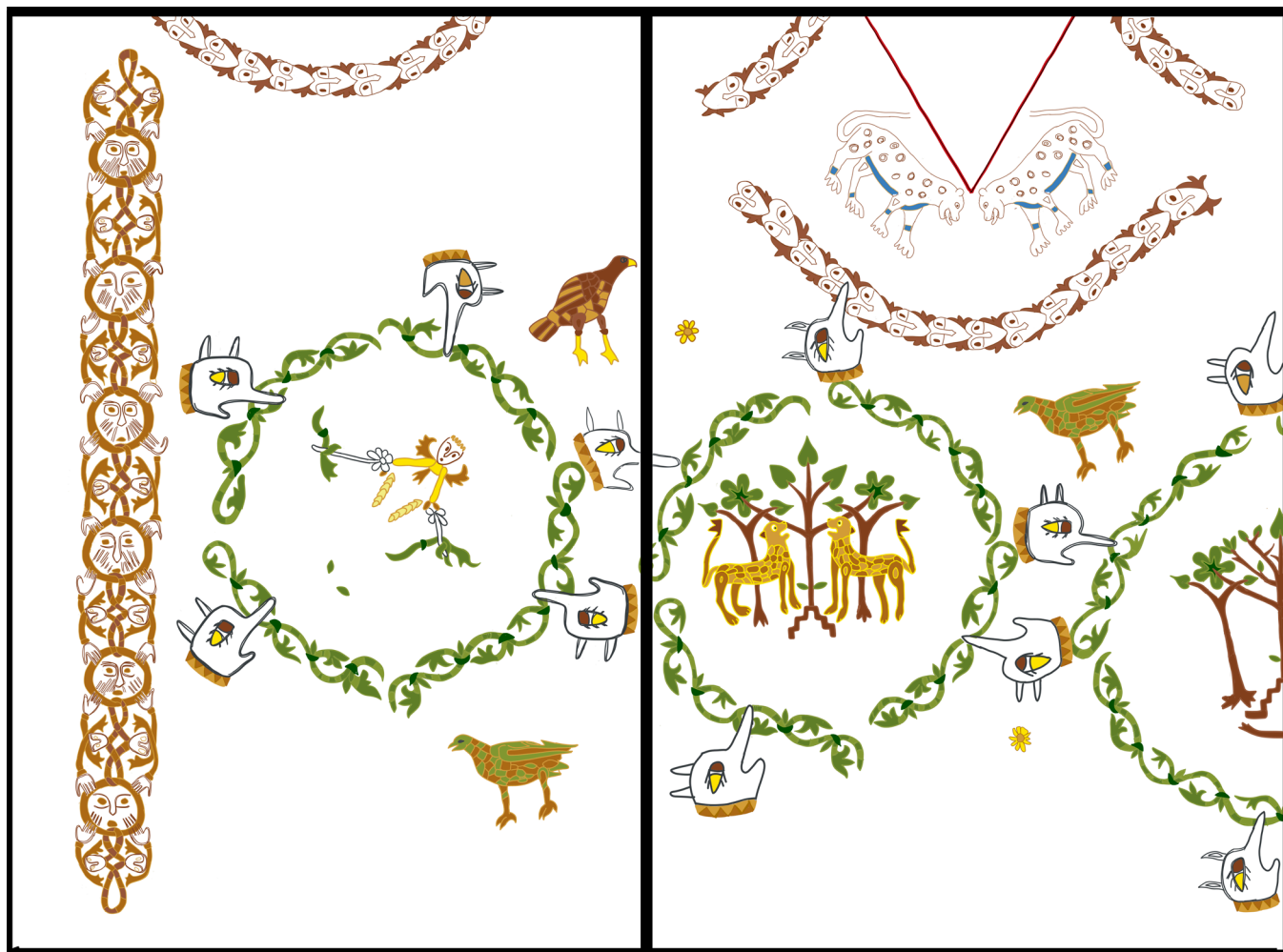

Fig. 4: Fortsat

En anden vigtig dimension er det broderi, som dækker mange af stykkerne. For at afkode motivet har vi anvendt fotografier i høj opløsning til at skabe et overblik over alle fragmenterne. Særlige fotos taget med underlys, viste sig herudover at afsløre en mængde stindhuller fra nu forsvundne broderitråde og/eller påsyede bånd. I programmet Photoshop blev billeder og ethvert broderisting optegnet, og hvert mønster givet en farvekode. Herefter kunne de 64 fragmenter med de optegnede mønstre blive printet ud i størrelsesforholdet 1:1 og puslet sammen, uden at vi behøvede at håndtere de originale og meget skrøbelige tekstiler. Selvom det var et langsommeligt arbejde, skulle det vise sig meget brugbart, og for første gang er det lykkedes at komme tæt på det oprindelige tekstils unikke design, hvor alle bevarede dele er inkluderet.

Fordi broderiet fylder alle stykkernes overflade, valgte vi at konstruere et mere simpelt kjortelmønster end det, som vi kan finde i de bevarede dragtfund. Denne kjortel består således af et aflangt for- og bagstykke, samt trapezformede ærmer og smalle trekantskiler, som blev placeret i siderne. Alt dette kunne vi få ud af et stykke stof på 65 x 320 cm, som vi konstruerede fra bunden. En korrekt uldtype blev kæmmet, tråden spundet på rok og stoffet vævet på en skaftevæv. Det var den eneste mulighed, vi havde for at få et stykke stof, som ligner originalen, da denne stoftype ikke kan købes i nogen butikker. Vi valgte i den forbindelse ikke at placere nogle af broderierne på ærmerne eller kilerne, hvilket selvfølgelig har betydningen for, hvordan stykkerne er placeret i forhold til hinanden på designtegningen. De 64 fragmenter er således på bedste vis placeret på de to aflange kropsstykker, med respekt for placering af ægkanter, kanter og sømme, samt et logisk flow i motiverne. Herved blev det også tydeligt, hvor mange brikker i dette ”puslespil”, som fortsat mangler.

Broderitrådernes farver

Broderiet er udført i kontursting over hele tekstilet, og som regel er mønstrenes kontur og udfyldning udført i kontrasterende nuancer. I første omgang viste farveanalysen ikke spor efter plantefarver i bundstoffet og heller ikke i hovedparten af de mange broderitråde.¹⁰ Derfor blev det besluttet at holde bundstoffet i en naturhvid farve og indfarve broderitrådene i gule, brune og grønne nuancer, da disse ville være de første til at forsvinde i en arkæologisk kontekst. I løbet af analysefasen lykkedes det dog at lokalisere knoglerne fra graven, som har været forsvundet i mere end 100 år, og på disse sad uberørte fragmenter af bundstoffet.¹¹

Endnu en farvetest af dette viste nu tilstedeværelsen af et gult farvestof, men på det tidspunkt lå designplanen fast, og brodøsen var allerede i gang, så derfor er dragten stadig hvid i bunden, selvom vi nu ved med sikkerhed, at originalen har været gul. For broderitrådene valgte vi overordnet en tredeling i nuancerne: lys/mellem/mørk gul, brun og grøn. Kun på et enkelt stykke er blå broderigarn identificeret, og denne farve er derfor kun anvendt på det pågældende sted i mønsteret.

Motiverne

Broderiets overordnede komposition er, på trods af vores grundige analyser, stadig svær at afkode, nok primært fordi den ikke indeholder en streng symmetrisk designplan. Et gennemgående træk er de cirkulære ranker af akantusblade, der omkranser de øvrige motiver, dog ikke i en perfekt, lukket cirkel, men mere i bølgende kurver. Gentagne gange ses et stort dyrehoved i profil, som bider ind i akantusborten. Dyret har ét stort øje og et halsbånd bestående af små modsatstillede trekkanter, og er dermed meget let at genkende.

Fig. 5:
Fragment af 2/1 uldkiper med optegning af ulvehovedet med det store øje og halsbåndet. Farverne er ikke de originale. Foto: Roberto Fortuna.

¹⁰ Walton 1991; Vanden Berghe, Mannering & Rimstad. In prep.

¹¹ Rimstad, Mannering, Jørkov & Kanstrup 2021.

Vi har identificeret mere end 11 af disse ulvehoveder og altid i forbindelse med akantusborten. Margrethe Hald, som publicerede dele af broderierne, så dette motiv som en fugl, men da motivet ikke ligner de øvrige fugle på fragmenterne, er denne tolkning ikke længere sandsynlig.¹²

Ind imellem akantusbortene ses andre dyr i fuld kropsgengivelse, såsom forskellige fugle. Ingen af deres hoveder er bevaret, men ud fra fødderne at dømme er der tale om duer eller hønsefugle samt rovfugle. Fuglekroppene er i proportionerne lige så store som ulvehovederne, og også på dette plan er der stor forskel på motiverne. Et meget spændende motiv er to spejlvendte, firbenede dyr med lange haler, som står på hver sin side af et træ.

Der er sandsynligvis tale om løver, hvilket selvfølgelig ikke er et dyr, som man har haft lokalt kendskab til i vikingetiden. Derfor må motivvalget bygge på inspiration fra andre kilder, såsom smykker eller silketekstiler, og også den symmetriske opbygning giver et anderledes indtryk end mange af de øvrige motiver. Af andre eksotiske dyr kan nævnes leoparden, som ses på halsstykket (se fig. 3). Leopardens hoved er desværre ikke bevaret. En del af halen mangler også, for lige præcis på dette sted har fragmentet den fold, som udgør halsåbningen, og leopardens hale er blevet foldet med rundt på kanten og ligger nu på bagsiden af folden.

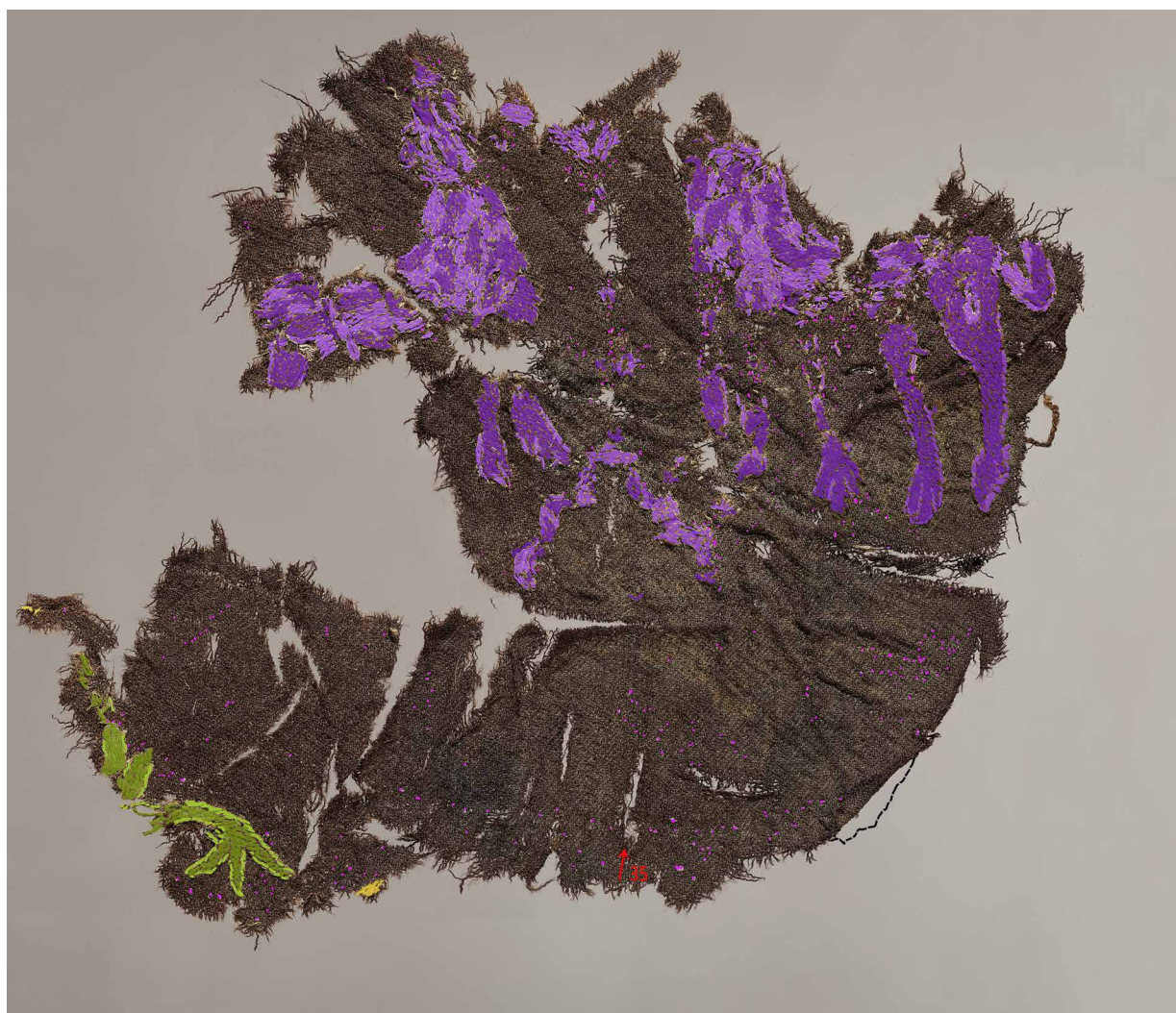

Fig. 6:

Fragment af 2/1 uldkiper med optegning af de to løver omkring et træ. Farverne er ikke de originale. Den røde pil angiver trendretningen. Foto: Roberto Fortuna.

¹² Hald 1980.

Fig. 7:

Fragment af 2/1 uldkiper med dele af den store ansigtsbort og ægkanten.

Foto: Roberto Fortuna.

Et stort tekstilfragment med en bevaret ægkant og flere mindre stykker heraf viser en sammenhængende bort af runde menneskeansigter placeret oven på hinanden med hænder, som griber ind i de tilstødende ansigter.

Denne ansigtsbort er placeret ca. 6 cm fra ægkanten og alle fragmenterne fra dette motiv har sandsynligvis haft den samme placering. Vi har således ikke kunne påvise en tilsvarende ansigtsmaske i den anden side af tekstilet, og dermed en symmetrisk opbygning heraf. På et andet fragment ses begyndelsen af to adskilte rækker af mindre, hjerteformede menneskeansigter. Disse maskerækker bevæger sig på tværs af tekstilet med hver sin retning og bueform, uden af vi dermed kan afgøre, hvor de slutter (se fig. 3). Umiddelbart er der ikke identificeret andre sikre humane figurer.

Alt i alt kan man ikke komme uden om, at den overordnede komposition af broderiet synes noget rodet, og det er svært at få greb om designplanen. Både akantusplanter, hele dyr og dyrehoveder i forskellige størrelsesforhold, de store og små ansigtsmasker giver et uensartet indtryk, som bærer præg af tilfældighed, men også stor fortællerglæde. Det er på den baggrund ikke usandsynligt, at flere forskellige mennesker har været med til at brodere tekstilet. Samtidig giver de mange stindhuller fra nu forsvundne broderitråde en indikation på, at dele af stoffets design stadig er skjult for os.

På baggrund af den overordnede bevaringstilstand af tekstilerne i graven er det sandsynligt, at de manglende broderitråde kan have været lavet af hørtråd eller stærkt farvet og hårdt bejdsede uldtråde, som ikke overlevede den kraftige nedbrydning af det organiske materiale. At de næppe har været lavet af silke, tyder de mange andre fund af silketekstiler i graven. Det kan derfor være svært at vurdere, om broderierne fra Bjerringhøj er typiske for vikingetiden eller ej, men set ud fra det samlede bevarede arkæologiske materiale må de siges i dag at være højst usædvanlige.

Oprindelse og funktion

Generelt ser motiverne ud til at være en blanding af både hjemlig og udenlandsk inspiration. De meget nordiske ansigtsmasker er kendt fra andre samtidige metalfund. De runde akantusdekorationer derimod, med de forskellige motiver indeni, er givetvis inspireret af samtidige silketekstiler, som man i begrænset omfang havde adgang til gennem handel og plyndringer af eksempelvis kirker eller andre højstatusmiljøer ude i Europa.¹³ Det vigtigste i den forbindelse er dog, at det er meget usædvanligt at finde broderi i en grav fra vikingetiden og tilmed så meget på det samme stykke tekstil. Broderi er ikke en udbredt teknik i denne

¹³ Vedeler 2014; Hedeager Krag 2018

periode at dømme ud fra de bevarede tekstilfund.

Andre billedtæpper, som er sammenlignelige med tekstilet fra Bjerringhøj, er eksempelvis fundet i kvindegraven fra Oseberg i Norge dateret til år 834.¹⁴ Men dette, og lignende norske og svenske fund er fremstillet i en anden og mere kompliceret teknik.¹⁵ De er vævede, ikke broderet. Der er i skibsgraven fra Gokstad fundet et lille fragment af et broderi i guldtråd, og også i Oseberg er der fundet rester af broderi, men her er der udelukkende tale om fladedækkende silkebroderier.¹⁶

De fleste af de få broderier, der er fundet i Norden, er således lavet i den eksklusive silke, samt guld- eller sølvtråd, som løfter fundene ind i en helt anden kontekst og således ikke direkte sammenlignelige med uldbroderiet fra Bjerringhøj. Rent teknisk er den nærmeste parallel nok Bayeuxtæppet, som er dateret til 1070'erne, og så alligevel ikke, for lighederne ligger primært i teknikken, mens der også her er afgørende og vigtige forskelle i kontekst, materiale og ikonografisk udformning.¹⁷

Alligevel er der næppe nogen tvivl om, at det broderede uldtekstil i sin primære funktion må have været et indretningstekstil, måske et dekorativt væg-, bord- eller sengetæppe, som ved en senere lejlighed, måske lige inden begravelsen af Bjerringhøj-manden blev syet om til en dragt. Hertil tager vi igen udgangspunkt i det bevarede halsstykke, som med stor omhu har fået tilføjet en smal, rød vævet kant på ydersiden af folden (se fig. 3).

Omsyningen og etableringen af halshullet var således på ingen måde tilfældig og sløset lavet, og det broderede tekstil kan sagtens have haft en lang levetid før det blev sekundært tilpasset til en dragt. I øvrig underbygger tilstedeværelsen af små sting af silkesytråd andre steder på tekstilet teorien om slitage og en længere tids brug. Fragmenterne giver os desværre ingen indikationer på, hvornår denne ombearbejdning er sket. Folkene, som udgravede Bjerringhøj, udtalte, at dette var det første tekstil, som var synligt i graven, og rester af tekstilet blev som nævnt også fundet på den døde ben. Det kunne tyde på, at tekstilet oprindeligt dækkede det meste af kroppen og måske blot fik tilføjet en V-formet halsåbning for at holde det på plads omkring den døde – altså en egentlig gravdragt.

Fig. 8:

De komplet bevarede armbånd, som er konstrueret af et polstret silketekstil og påsyede brikbånd. Foto: Roberto Fortuna.

14 Vedeler 2019

15 Nockert & Franzén 1992

16 Christensen & Nockert 2006; Vedeler 2021

17 Rud 1988

Silkedekorationer og et par håndledsmanchetter

Bjerringhøj-graven rummer også andre specielle dragtdele, blandt andet to komplet bevarede, vævede armbånd, to trekantede endestykker, ofte benævnt ”vimplerne”, og to rektangulære besætninger kaldet *rouleauer*. De er alle lavet i silketekstiler og er på forskellig vis indarbejdet i den nye dragtrekonstruktion.

Armbåndene består hver af to polstrede kanaler lavet i et lærredsvævet silketekstil, som er dekoreret med et påsyet brikvævet bånd. Brikbåndene synes ved første øjekast helt ens, men gennem rekonstruktionsarbejdet har det vist sig, at mønstrenes komposition faktisk er en lille smule forskellig. Deres funktion giver sig selv, og de har tilsyneladende ikke siddet fast på nogen dragtdel.

Et par gule bukser

I Bjerringhøj er der ikke fundet nogle direkte spor af den afdødes bukser. I første omgang var det derfor planen at fremstille et par pludderbukser til dragten. At det netop skulle være denne facon, blev baseret på tilstedeværelsen af et lille stykke blå tekstil fra graven. Denne form for stofrige bukser, som ofte ses snøret med vævede bændlær omkring underbenene er velkendt både fra de arkæologiske tekstilfund og fra ikonografien, og forbindes med krigere og højstatus dragt.¹⁸

Da det forsvundne skeletmateriale fra Bjerringhøj imidlertid dukkede op i løbet af projektperioden, blev det klart, at det tekstil ikke kunne være et buksestof. Omkring den døde anklers sad to stofruller, hvilket viser, at buksebenet var afsluttet med polstringer magen til håndledsmanchetterne. Alt i alt var der nu rester af fire stofruller, hvoraf den ene er det ovennævnte udfoldede blå tekstil, som allerede blev registreret ved udgravningstidspunktet. Ved stofrullerne på knoglerne sad også rester af et lille, smalt brikvævet bånd, og kombinationen af to stofruller og et brikbånd minder i forbavsende grad om de to polstrede håndledsmanchetter. De blå stofruller har herudover sandsynligvis været dækket af et ikke bevaret stykke stof. I denne rekonstruktion anvendtes derfor samme silketekstil som til de øvrige polstrede stykker.

Fig. 10:

Disse brikbånd blev fundet på mandens knogler. De har formentlig dekoreret en polstret manchet, som har afsluttet buksebenet.
Foto: Roberto Fortuna.

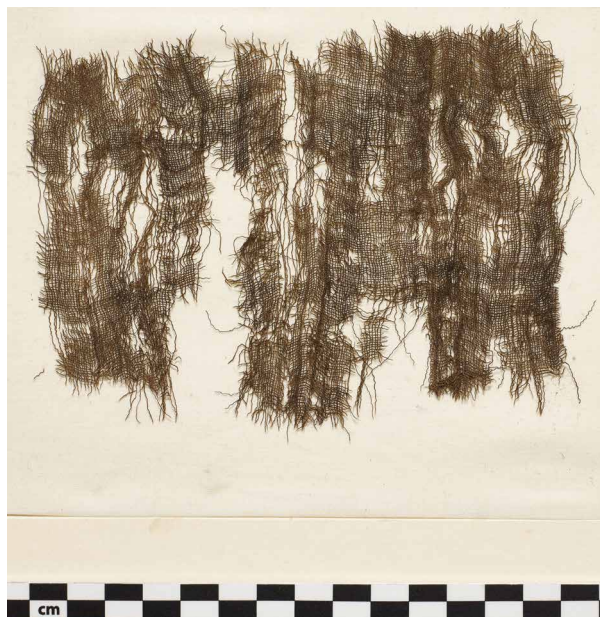

Fig. 9:

Den blå lærredsvævning, som oprindeligt har siddet som en rulle omkring mandens ben
Foto: Roberto Fortuna.

Fig. 11:

Man kender ikke funktionen af disse fuldt bevarede rouleauer, men i rekonstruktionen er de placeret nederst på buksebenene. Foto: Roberto Fortuna.

Alt i alt viser de nye detaljer, at manden sandsynligvis har båret hellange bukser, som var smukt pyntet forneden. Til buksestoffet blev det derfor valgt at anvende en rekonstruktion af nogle store stykker lærredsvævet tekstil, som også tilhører fundet. Farveanalysen af dette stof viste et gult farvestof, og det blev dermed til et par gule bukser med hellange ben og polstrede manchetter i rosa silke med påsyede rosa silkebrikbånd. Buksernes snit er udarbejdet med inspiration fra et fund fra Skjoldehamn i Norge dateret til 900-tallet eller begyndelse af 1000-tallet.¹⁹ Dette fund er i sin kontekst omdiskuteret, men har mange konstruktionsmæssige ligheder med fundet fra Bjerringhøj, og derfor blev det inddraget her.

Yderligere blev *rouleauerne* af silke placeret nederst bag på buksebenene som pynt til den slids, der er lavet i afslutningskanten på buksebenet. Til lukning af slidsen anvendtes en lille hægte fremstillet i sølv. I udgravningsberetningen angives det, at en lille sølvhægte blev fundet ved udgravningen, men det lykkedes aldrig Nationalmuseet at fremskaffe den og få den med hjem til museet. Det vides således ikke præcis, hvordan denne hægte så ud, eller hvor den var placeret i graven. Til lukning og sammentrækning af bukselinningen blev det bestemt at bruge en kopi af det virkede bånd, som de nye farveanalyser har vist var rødt.

Bælter

De trekantede endestykkers placering på dragten kendes ikke. Stykkerne består af to baner lærredsvævet silke, som indrammer et aflangt trekantet nålebundet stykke, syet i sølv- og guldtråd. Nederst er stykkerne polstrede og dekoreret med endnu et smalt, brikvævet bånd.

Øverst er endestykkerne fragmenterede, så det vides ikke, om de har siddet sammen, eller hvad de har været fæstet til. En anvendelse som hovedbeklædning og kappebånd har tidligere været foreslået.²⁰ I den nye rekonstruktion blev det besluttet at bruge stykkerne som enderne på et stofbælte, som er sat sammen af to andre fragmenter; en uldlærred og en silkesamitum, som har samme bredde og konstruktion. På den måde består selve bæltet af et stykke silke som yderside og med et stykke uldlærred som for. De nævnte stykker var ifølge analyserne farvet med henholdsvis *krap* og *cochenille* og *krap* med *tannin*, hvilket fordunkler den røde farve.

¹⁹ Gjessing 1938; Løvlid 2009

²⁰ Hald 1980; Bender Jørgensen 1992; Ræder Knudsen 2007

Den tidligere farveanalyse af lærredssilken viste i 1991, at det er farvet med en lavfarve, som kan give alt fra purpur-lilla til rosa farver.²¹ Der blev derfor truffet et valg om at indfarve dette tekstil i en rosa farve. Alt i alt har bæltet fået et smukt varieret udseende, men om det er sådan endestykkerne oprindeligt blev anvendt vides selvsagt ikke. I den tidligere rekonstruktion fra 1991 blev endestykkerne brugt til bindebånd på en pelsforet uldkappe, men da den nye rekonstruktion indeholdt en pelsfrakke, passer endestykkerne ikke hertil.

Pelsfrakke

Der er i graven fundet adskillige rester af pels, som de nyeste analyser har identificeret som bæverpels.²² Det blev på den baggrund besluttet at lave en pelsfrakke til mandsdragten i et dragtsnit, som tager udgangspunkt i de noget ældre mandsfremstillinger på guldgubberne. Andre samtidige fund viser dog, at jakker med ærmer blev båret af både mænd og kvinder i vikingetiden.²³ Pelsfrakken er fremstillet af fedtgarvet bæverskind, og til at lukke dragten fortil blev anvendt en rekonstruktion af en lille læderstrop, som har et knaphul i hver ende²⁴

Frakken fik herudover påsyet en rekonstruktion af en mønstret silkevævning, som også er fundet i graven fra Bjerringhøj. Dette tekstil har et indvævet hjertemotiv placeret på en rødlig baggrund. Silkestrimlen er sømmet ved alle kanter og ender i en spids. Den har givet været syet på noget som en form for emblem eller dekoration på dragten - om det lige var på pelsen, vides ikke.

Fig. 13:

Den læderstrop, som i rekonstruktionen er anvendt som lukke til pelsfrakken.

Foto: Roberto Fortuna.

Fig. 12:

De to endestykker er i rekonstruktionen anvendt til et bælte. Man kender desværre ikke den oprindelige funktion.

Foto: Roberto Fortuna.

21 Walton 1991

22 Brandt et al. forthcoming

23 Hägg 1984; Elsner 1989; Mannering 2017

24 Brandt & Mannering 2020

Fig. 14:

Denne silkestrimmel er i rekonstruktionen placeret på skulderen af pelsfrakken. På den måde er den tolket som et emblem og tegn på tilknytningen til vikingetogtet. Foto: Roberto Fortuna.

Fod- og hovedbeklædning

Der var ingen spor af fodtøj i graven, men vikingetidens sko og støvler kendes fra adskillige udgravninger, eksempelvis fra Ribe og Viborg.²⁵ Derfor blev det besluttet at rekonstruere et par støvler i kalveskind, baseret på et fund fra Hedeby med samme datering.²⁶

Der er heller ikke spor af nogen hovedbeklædning i Bjerringhøj-graven. Nogle små fragmenter af guldtråde er dog observeret mellem rester af dun og fjer i graven, og i udgravningsberetningen nævnes det, at rester af guldtråde blev observeret omkring den døde hoved. Disse kunne derfor stamme fra en hovedbeklædning, muligvis et brikbånd, der kan have prydet en hue eller hat. Eftersom fundet var for usikkert at bygge videre på, blev det besluttet ikke at fremstille en hovedbeklædning til mandsdragten.

Ligner dragten den oprindelige?

Den rekonstruerede mandsdragt er ikke en tro kopi af en dragt fra vikingetiden. Når de arkæologiske data er fragmenterede og usammenhængende, må man for at opnå en helhed træffe valg, som går ud over det originale. Det er en konstant forhandling mellem fakta, anden arkæologisk viden og kravet om at fremstille en funktionel dragt. Det, som præsenteres her, er derimod et bud på, hvordan dragten kan have set ud, baseret på alle de kilder, der er til rådighed i graven fra Bjerringhøj. En rekonstruktion giver, på trods af de nævnte usikkerheder, nogle helt unikke muligheder.

Gennem hele processen med udvælgelse af uld, spinding, vævning og broderi bliver teorier udfordret og efterprøvet. Når modellerne bærer dragterne, får man et indblik i, om løsningerne er praktisk anvendelige. Det giver en fornemmelse af dragternes materialitet, og samtidig er de formidlingsmæssige perspektiver ved at give publikum et indblik i, hvordan elitens klædedragt kunne have set ud i vikingetiden meget værdifulde. Man må acceptere, at de arkæologiske tekstilfund ofte er så fragmentariske, at man ikke kan lave 100% sikre rekonstruktioner. Men hvis vi ikke prøver, lærer vi heller ikke noget nyt.

Tekstilerne fra Bjerringhøj har uden tvivl været både eksotiske og kostbare i deres samtid. Ved at tage afsæt i denne grav er rekonstruktionen også blevet helt speciel og ikke repræsentativ for flertallet i vikingetiden. Men fjerner man silketekstiler, silkebrikbånd og nålebinding i guld- og sølvtråd, broderier og fornemt pelsværk - så kommer vi måske lidt tættere på, hvordan den almindelige befolkning gik klædt i vikingetiden. Hør- og uldvævninger var formentlig for alle samfundslag, og de repræsenterede i sig selv en stor arbejdsindsats. Derfor må man regne med, at alt tøj og tekstil blev brugt og genbrugt til mindste stump, og gik i arv måske i flere generationer.

I vikingetiden vævede man tekstilerne, så de fra starten var slidstærke og langtidsholdbare, og selv en fornem herre, som den gravlagte i Bjerringhøj, har værdsat og passet godt på sit tøj. Dette giver også et nyt indblik i en vigtig del af vikingetidens økonomi og teknologi, som kan være svært at forstå, når man ser nogle små brune fragmenter af tekstil i en montre på et

²⁵ Dahlerup Kock 1998; Petersen 2005

²⁶ Hald 1972; Volken 2014

Fig. 15:
*Den rekonstruerede mands- og kvindedragt, som kan ses på Nationalmuseet indtil 2024.
Foto: Roberto Fortuna.*

museum. På den måde har den rekonstruerede mandsdragt allerede genereret megen ny viden, samt et nyt visuelt indtryk af de rammer for mandsdragter i vikingetiden, som ligger meget langt fra de gængse tolkninger og fremstillinger.

Den rekonstruerede mandsdragt kan ses i Nationalmuseets vikingeutstilling, *Togtet*, sammen med en tilsvarende rekonstruktion af en kvindedragt. Sidstnævnte er fremstillet på baggrund af et gravfund fra Hvilehøj ved Randers. Adskillige af de originale tekstiler er også udstillet, og giver dermed publikum mulighed for at sammenligne original og rekonstruktion. Udstillingen er åben indtil 2024.

Referencer:

- Bender Jørgensen, Lise: *Forhistoriske tekstiler i Skandinavien*. Prehistoric Scandinavian Textiles. Nordiske Fortidsminder Serie B, Bind 9. København, 1986.
- Bender Jørgensen, Lise: I Knud den Stores klæ'r. *Nationalmuseets Arbejdsmark*, 32-42. København, 1992.
- Brandt, Luise Ørsted og Mannering, Ulla: Taxonomic identification of Danish Viking Age shoes and skin objects by ZooMS (Zooarchaeology by mass spectrometry). *Journal of Proteomics* 231, 104038. 2020. <https://doi.org/10.1016/j.jprot.2020.104038>
- Brandt, Luise Ørsted; Taurozzi, Alberto; Mackie, Meaghan; Sinding, Mikkel-Holger; Vieira, Filipe Jorge Garrett; Schmidt, Anne Lisbeth; Rimstad, Charlotte; Collins, Matthew og Mannering, Ulla: Palaeoproteomics identifies beaver fur and fur trade in Danish high-status Viking Age burials. *PlosOne*. In press.
- Brøns-Pedersen, Lone: Dragter, viden og en kongehal i Sagnlandet Lejre. *Dragtjournalen* Årgang 15 nr. 19, 19-28. 2020.
- Christensen, Arne Emil E. og Nockert, Margareta (red.): *Osebergfunnet. Bind IV Tekstilene*. Oslo, 2006.
- Demant, Ida og Batzer, Anne: The good garment reconstruction. I: Lyngstrøm, Henriette (red.): *Refashioning Viking Age Garments*, 49-54. Saxo Institutet, Københavns Universitet, 2015.
- Dahlerup Koch, Hanne: Læder. I: Hjerminde, Jesper; Iversen, Mette og Krongaard Kristensen, Hans (red.): *Viborg Sønderlø 1000-1300. Byarkæologiske undersøgelser 1981 og 1984-85*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter 34, 157-183. Viborg, 1998.
- Elsner, Hildegard: *Wikinger Museum Haithabu: Schaufenster einer frühen Stadt*. Schleswig, 1989.
- Gjessing, Gutorm: Skjoldehamndrakten. En senmiddelaldersk Nordnorsk mannsdrakt. *Viking. Tidsskrift for Norrøn Arkeologi* 2, 27-81. 1938
- Hägg, Inga: Die Textilfunde aus dem Hafen von Haithabu. *Berichte über der Ausgrabungen in Haithabu*. Bericht 20. Neumünster, 1984.
- Hald, Margrethe: *Primitive Shoes. An Archaeological-Ethnological Study Based upon Shoe Finds from the Jutland Peninsula*. Nationalmuseet, Archaeological-Historical Series Vol. XIII. København, 1972.
- Hald, Margrethe. 1980. *Ancient Textiles from Bogs and Burials*. Nationalmuseet, København, 1980.
- Hedeager Krag, Anne: Byzantine and Oriental Silks in Denmark, 800-1200. *Medieval Clothing and Textiles* 14, 37-60. 2018.
- Iversen, Mette; Näsman, Ulf og Vellev, Jens (red): *Mammen. Grav, kunst og samfund i vikingetid*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXVIII. Aarhus, 1991.
- Løvlid, Dan: *Nye tanker om Skjoldehamnfunnet*. Speciale. Bergen Universitet. Bergen, 2009. <http://www.ceilingpress.com/Resources/Nye%20tanker%20om%20Skjoldehamnfunnet.pdf>
- Mannering, Ulla: *Iconic Costumes: Scandinavian Late Iron Age Costumes Iconography*.

- Ancient Textiles Series 25. Oxford, 2017.
- Mannering, Ulla: Fashioning the Viking Age. *Archaeological Textiles Review* 60, 114-117. 2018.
- Mannering, Ulla. Fashioning the Viking Age: status after the first three years. *Archaeological Textiles Review* 63, 139-144. 2021.
- Mannering, Ulla. og C. Rimstad 2021. At rekonstruere de velklædte vikinger. *SKALK* 2, 10-17.
- Nockert, Margareta og Franzén, Anne Marie: *Bonanderna från Skog och Överhogdal och andra medeltida väggbeklädnader*. Stockholm, 1992.
- Petersen, Margit: Læder og pelsværk. I: Iversen, Mette; Robinson, David Earle; Hjerminde, Jesper og Christensen, Charlie (red.): *Viborg Sønder sø 1018-1030. Arkæologi og naturvidenskab i et værkstedsområde fra vikingetid*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter 52, 393-414. Viborg, 2005.
- Rimstad, Charlotte: En komfortabel, evig søvn. *SKALK* 5, 12-15. 2019.
- Rimstad, Charlotte; Mannering, Ulla; Jørkov, Marie Louise og Kanstrup, Marie: Lost and found: Viking age human bones and textiles from Bjerringhøj, Denmark. *Antiquity*: 1-18. 2021. <https://doi.org/10.15184/aqy.2020.189>
- Rud, Mogens: *The Bayeux Tapestry and the Battle of Hastings 1066*. København, 1988.
- Ræder Knudsen, Lise. Høvding og præst? *SKALK* nr. 6, 3-9. 2007.
- Vanden Berghe, Ina., Mannering, Ulla og Rimstad, Charlotte: New dye analyses of Danish Viking Age textiles from the Bjerringhøj and Hvilehøj graves and the Haithabu harbour. In prep.
- Vedeler, Marianne: *Silk for the Vikings*. Ancient Textiles Series 15. Oxford, 2014.
- Vedeler, Marianne. *The Oseberg Tapestries*. Oslo, 2019.
- Vedeler, Marianne: Golden textiles from Gokstad. *Archaeological Textiles Review* 63, 47-57. 2021.
- Walton, Penelope: Dyes and wools in textiles from Mammen (Bjerringhøj), Denmark. I: Iversen, Mette; Näsman, Ulf og Vellev, Jens (red.): *Mammen. Grav, kunst og samfund i vikingetid*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXVIII, 139-143. Aarhus, 1991.
- Volken, Marquita: *Archaeological Footwear. Development of shoe patterns and styles from Prehistory till the 1600's*. SPA Uitgevers. Assen, 2014.
- Østergård, Else: Textilfragmenterne fra Mammengraven. I: Iversen, Mette, Näsman Ulf og Vellev, Jens (red.): *Mammen. Grav, kunst og samfund i vikingetid*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXVIII, 123-138. Aarhus, 1991.
- Østergård, Else: *Woven into the Earth*. Aarhus, 2004.

Klæderne der brændte!

Hvad skræddere, skomagere og guldsmede mistede i Københavns brand i 1795

Af Anne-Kristine Sindvald Larsen, Phd. studerende

Den 28. oktober 1795 indsendte fruentimmerskrædderen Philip Dashell et brev til den 'høy og velviise magistrat' i København, hvori han beskrev sine lidelser. Ifølge ham selv var han 'fattig brandlidt', som ved 'byen høyst ulykkelige' ildebrand den 5., 6. og 7. juni havde mistet det meste og bedste af sit hjem, hvorfor han i dybeste underdanighed bad magistraten om hjælp. Philip var 64 år, da han indsendte sin ansøgning om økonomisk hjælp. Hans kone var 51, og sammen boede de med hans svigermor på 81 år, som var syg og svagelig. Før branden havde skrædderen Philip boet i Hyskenstræde nummer 39 hos kleinsmedemester Beck, men på grund af branden stod han nu som 64-årig uden bolig og ejendele og uden mulighed for at udøve sin profession som skræddermester, en profession, han havde haft i 32 år. De få ting, som han havde reddet under branden, havde han pantsat på Assistenshuset, byens pantehus. Det havde givet ham mulighed for at leje sig ind på det afbrændte Christiansborg Slot, hvis slotsruin vedblev at være beboet af brandlidte indtil århundredets slutning.¹

Fig. 1:

Mens København gik op i røg og flammer led en stor del af befolkningen store materielle tab. Illustration af Gerhard Ludvig Lahde, 1795. (Det Kongelige Bibliotek)

¹Bruun: 1901, s. 719.

Københavns Stadsarkiv, Kollektkommissionens Arkiv, Bilag til Registerprotokoller over brandlidte i byen 1795-1799 (herefter KSKABR), 6:1-600, 338. Om Assistenshuset i København se fx Thueslev: 1976

Vedlagt brevet var en specifikation over de ting, skrædderen havde mistet i den *'ulukelige Ildebrant'*. Dette inkluderede, foruden møbler og andet indbo, en lille kuffert, hvor der lå to guldringe, en sølvspiseske og en teske, nogle fine kniplinger til to *'sæt'* samt nogle kniplings *'kaper or ko[r]skler'*, højst sandsynligt alle hovedtøjer.² Derudover havde der været fire linned særke, som var tilskåret og klar til at blive syet, samt seks fine tørklæder. Skrædderens bo indeholdt ifølge opgørelsen også nogle boligtekstiler i form af fine hørgarnslagner og tre rullegardiner og nogle andre klæder, heriblandt to manchete skjorter, der kunne have flæser ved håndleddet og kraven, et hvidt sukkerduns skørt, en sort glinsende lystrings *'saloppe'* (et sjalslignende klædningsstykke der kunne have en hætte), og en bomulds *'klokke'* (et underskørt), der sammen med få andre beklædningsdele og hans skræddersaks var gået til i ilden.³

Branden, der hærgede København den 5.-7. juni 1795, var en begivenhed, der satte dybe spor i byens bredere befolkning. Fra Holmen spredte ilden sig til centrum af byen og efterlod en stor del af byens befolkning hjemløse og uden ejendele.⁴

Det store tab og den fortvivlede situation, som branden efterlod mange tusinde Københavnerne i, gjorde, at *Kollektkommissionen* blev oprettet. Den havde til formål at hjælpe de brandlidte med genhusning, mistet indbo, klæder, huslejhjælp og rejsepenge.⁵ For at kunne få erstatning skulle den brandlidte indgive en ansøgning med angivelse af tab. Ansøgningerne og specifikationerne over deres mistede indbo og private ejendele giver dermed et indblik i den bredere befolknings forbrugskultur i København i slutningen af 1700-tallet. Ved at zoome ind på nogle af de enkelte erstatningsansøgninger kigger denne artikel nærmere på, hvilke klæder almindelige mennesker, såsom skræddere, guldsmede og skomagere, mistede i branden, ifølge dem selv. Det giver et unikt indblik i datidens tøj.

Kildematerialet, som denne artikel er skrevet på baggrund af, er baseret på de brandlidtes personlige vidnesbyrd. Det er imidlertid uklart, om folk selv nedskrev dem, eller om andre gjorde det på deres vegne.

Ansøgningerne giver ikke et komplet billede af, hvad folk ejede før branden, da de er opgørelser over ansøgenes materielle tab, og inkluderer ikke tøj der blev reddet ud. En af udfordringerne ved at benytte ansøgningerne og opgørelserne som kilde til mistet gods er, at folk kan have pyntet på deres angivelser for at få en større erstatning. Det er heller ikke sikkert, at ansøgeren kunnet huske sit indbo i så høj en detaljegråd, som det fremgår, eller har husket den præcise værdi. Ansøgningerne skulle dog understøttes af vidneudsagn. For eksempel bekræftede rodemesteren i

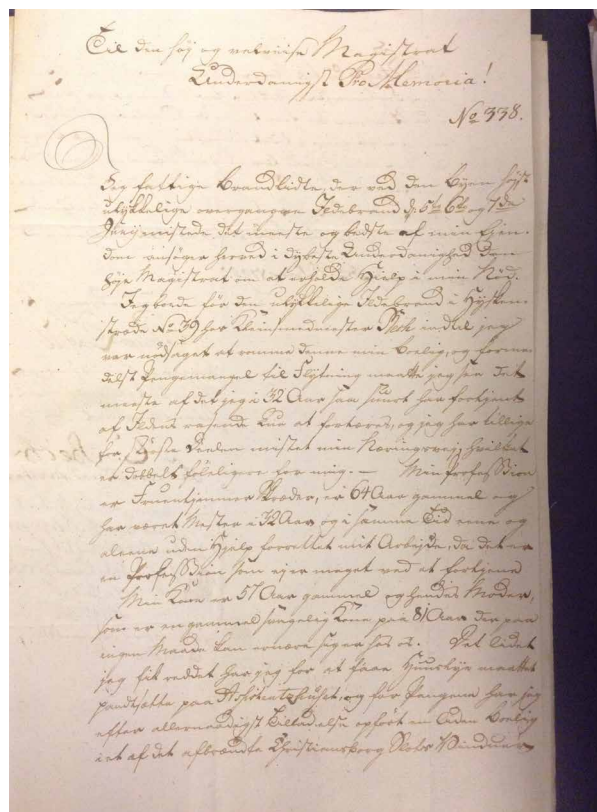

Fig. 2: Skrædderen Philip Dashells brev hvori han beklager sin nød. Foto: forfatteren

2 Andersen: 1977, s. 116, KSKABR: 6:1-600, 338

3 Sukkerdun er højt sandsynligt et fint bommuldslærred fra Ostindien. Lystring et glansfuldt tekstil som kan være lavet af silke eller kamgarn, <https://mothsordbog.dk/ordbog?query=sukkerdon>, <https://ordnet.dk/ods/ordbog?select=Lustring.b&query=lustring>,

KSKABR: 6:1-600, 338, Andersen: 1977, s.125, 129, 147,

4 Om brandens forløb se fx Bruun: 1901, s. 696-718

5 Bruun: 1901, s. 712-718

Strand Kvarter, at Philip, skrædderen, havde boet i Hyskenstræde før branden, og parykmagermesteren P. Svane testede, at han *'havde været vidne til at skrædermester Dashed haver mistet meget'*.⁶

Alligevel giver kilderne et godt indblik i 1700-tallets tøj. I det følgende vil vi møde tre personer, som alle led betydelige tab. Hvad de alle har tilfælles er, at de udøvede et håndværk og alle mistede en del tøj.

Guldsmedens garderobe som brændte

Det var meget forskelligt, hvor meget tøj folk mistede i branden. En person, som mistede hvad der ligner en hel garderobe, var guldsmedemesteren Ole Jensen, som boede i Studiestræde nummer 114, da ilden rasede den 5. til 7. juni. Som skrædderen Philip, vi mødte i introduktionen, havde Ole også mistet alt sit værktøj til at udøve sin profession som guldsmed, hvilket gjorde det umuligt for ham at tjene til det *'daglige brød'*. Ja, faktisk havde Ole ifølge ham selv mistet så meget i branden, at han og konen i deres *'Alderdom [var] gandske Ruineret'*. Dette inkluderede foruden en del møbler, såsom en topseng med trykt lærredsomhæng, nogle dyner og puder og sukkerduns gardiner, en stor samling af hvad der må have været hans kones klæder. At de havde lidt et stort tab blev bekræftet af Johan Fræckel, som ejede huset, parret boede i, som bemærkede i sin anbefaling, at de havde: *'misted meget tøj som blev brendt'*.⁷

Foruden informationer omkring de individuelt mistede klæder giver listen informationer om, hvordan deres tøj blev opbevaret og passet på. For eksempel blev i en lille dragkiste fundet en del *'natkapper'*, (en form for hovedtøj eller en egentlig kappe), nogle korsklæder, nogle andre linnedklæder og nogle af hans kones klæder.⁸ En del af deres undertøj var klar til vask, og ifølge ansøgningen var der *"I stoer sæk skiiden Linnet"*, som blandt andet indeholdt tolv skjorter og tolv særke..⁹

De mange beklædningsgenstande, som gik op i røg, inkluderede en del mindre beklædningsgenstande, blandt andet to salopper og hvad der var beskrevet som to *'kofter'*, der var nogle af de billigere klæder og kunne være en form for hoftelang trøje båret i kombination med et skørt.¹⁰ Foruden dette havde der befundet sig seks forklæder, 24 halstørklæder og en sort pels, som var foret og formentligt brugt om vinteren.¹¹

I guldsmedens bolig fandtes en del mindre beklædningsdele, som for eksempel tolv brogede lommestørklæder, seks par ærmer, kraver og manchetter samt seks halsklude. Derudover var en sort *'kirole, vest of buxer'*, (en typisk klædning for mænd i denne periode), samt en frakke og to par bukser. Alle klæder som sandsynligvis havde tilhørt og blev båret af Ole.¹² Guldsmedekonen kunne ifølge opgørelsen iklæde sig nogle vældig fine og farvestrålende klæder, for eksempel var der beskrevet en gul damask fruentimmerkjole, en silkeklokke, og et sort silkeskørt, sandsynligvis et lukket liv med en åben nederdel båret over et skørt.¹³ Foruden den var også en kjole og et skørt af hvidt *'kippers'*, sandsynligvis et tekstil hvor vævningen formede synlige skrå striber i stoffet.¹⁴ Disse var listet sammen med to nye *'kniplingssæt'*, som hun kan have båret ved finere lejligheder.

En del andre mistede også, hvad der ligner deres bedste tøj, og som det følgende eksempel viser kunne tøj, selv for håndværkere, være med til at forme deres sociale aspirationer.

6 En rodemester var en embedsmand, som førte opsyn med et kvarter og dets indbyggere og fx opkrævede skatter, KSKABR: 6:1-600, 338

7 KSKABR: 8:901-1300, 1042

8 Andersen 1977, s. 118, KSKABR, 8:901-1300, 1042

9 KSKABR: 8:901-1300, 1042

10 Andersen 1977, s. 195-196

11 KSKABR: 8:901-1300, 1042

12 KSKABR: 8:901-1300, 1042

13 Andersen 1977, s. 99

14 KSKABR, 8:901-1300, 1042, <https://ordnet.dk/ods/ordbog?select=Kipper,2&query=kipper>.

Den 'honette' skomagermester

Den 21. september 1795 forfattede skomagermesteren Jens Fegersen sin ansøgning til kommissionen, hvori hans tab ifølge ham selv blev opgjort til 564 rigsdaler, 5 mark og 4 skilling, et tab han med 'eed' kunne bekræfte. Under branden havde skomagermesteren formået at redde en del effekter ud, navnlig møbler, en seng, et tebord samt ting relateret til sit erhverv, skomagerstole, læster og et tilskærerbord. Dog gik de fleste husholdningstekstiler, personlige klædedele og smykker tabt, heraf en del af kostbare materialer. Før branden boede Jens i den nu nedlagte Hummergade nummer 370, hvor han ejede et hus og havde flere lejere, og ifølge et vidnesbyrd var han en 'en honet og strebsom mand', der nu var blevet trængende.¹⁵ Skomagerens 'honnette' ambition var reflekteret i det gods, han og hans kone mistede. Det inkluderede blandt andet et antal personlige genstande, der kunne understrege hans sociale ambitioner og styrke hans personlige fremtoning i offentligheden. For eksempel et par øreslanger af guld, et par øringer som formentligt blev båret af hans kone, to søvlommeure, tre par sølvknæspænder og et par sølvskospænder, som både var praktiske og til pynt.¹⁶ At bære et ur var ikke kun en måde at holde trit med tiden, men fungerede også som et prestigesymbol udadtil, grundet urernes værdi og association med videnskab. Dertil havde især sølvure en god afsætningsværdi og var en form for investering.¹⁷ Listen inkluderede også to spanskrørsstokke, der kunne være lavet af spanskrør fra Ostindien.¹⁸ Den ene var dekoreret med sølv, og den anden var dekoreret med en 'knap' af tombak, et kobber-messing metal som kunne gå for at være guld i pudset tilstand.¹⁹ Lige præcist sådanne stokke havde været moderne, men det er tvivlsomt, hvor moderne disse var ved 1700-tallets slutning.²⁰ Der fandtes en del undertøj, hele tolv forskellige skjorter og tolv særke, som formentligt var opbevaret i det gråmalede 'linnet eller klædeskab'.²¹

Ifølge specifikationen var næsten en femtedel af hans værdier klæder og tekstiler, som formentligt var blevet købt til tøj. Der var for eksempel registreret 6½ alen, omkring fire meter rødt atlask.²² En del af klæderne var 'fruentimmer' klæder og bestod af tre kjoler med tilhørende skørter. Den billigste var lavet af gråt 'stoffes', en anden var lavet af silke og havde en broderet overdel, og den tredje og dyreste var lavet af sort, glansfuld lystrings. At være klædt i skinnende og farvestrålende stoffer må have haft betydning for skomageren og hans kone, da der fandtes en række beklædningsdele i dette materiale. Heriblandt en sort lystringssaloppe, en rød lystringskofte og skørt, samt en blå lystringskåbe, som var foret med gråværk. Af klæde var også nævnt to brune klædninger samt en rød klædning af klæde, som var foret med blå silke, en farvekombination der ville have vakt opsigt på gaden.

Branden forårsagede, at mange pludseligt stod uden deres håndværk og indkomst. En som ikke blot mistede sin næring, men også sit store varelager, var skræddermesteren Johannes, som følgende afsnit vil belyse.

Skræddermesteren og hans varelager

Et andet offer for ildens lue var skræddermesteren Johannes Brun, som havde boet i den nu nedlagte Ulkegade nummer 194. Ifølge hans ansøgning havde han mistet alt det gods, han som svend og mester havde samlet, især varer. Hans ansøgning giver et fint indblik i, hvorledes folk havde forladt deres hjem. Da Nicolai Kirkes spir var gået i brand, var han sammen med sine naboer begyndt at pakke, dog var Ulkegade meget hurtigt fyldt af 'sprøyer, vandstopper, vogne flyttegoods og menneske trængsel' og allerede samme aften den 5. juni var gaden, ifølge

15 KSKABR: 8:901-1300, 1019

16 KSKABR: 8:901-1300, 1019, <https://ordnet.dk/ods/ordbog?query=kn%C3%A6sp%C3%A6nde>, <https://ordnet.dk/ods/ordbog?query=skosp%C3%A6nde>

17 Styles: 2008, s. 46-47

18 <https://mothsordbog.dk/ordbog?query=spanskr%C3%B8r>

19 KSKABR: 8:901-1300, 1019 <https://ordnet.dk/ods/ordbog?query=Tombak>

20 Andersen 1977, s. 207

21 KSKABR: 8:901-1300, 1019

22 Ifølge en 1683-forordning var en alen 62,77 cm. De 6 ½ alen rød atlas svare ca. til 4,08 m.

Fig. 4:

Ved branden i København den 5. juni 1795 forsøgte folk at redde så mange af deres ejendele som muligt. Illustration af Gerhard Ludvig Lahde, 1795. (Det Kongelige Bibliotek)

hans beretning, fortæret af ilden. På grund af kaosset fik skrædderen kun bjerget en tiendedel af sit gods hen på Nicolai kirkegård, hvor det halve blev stjålet. Johannes ønskede dog kun at få erstatning få de genstande, han med 'vished' havde mistet.²³

Nogle af skræddermesterens personlige ejendele inkluderede en paraply, tre stokke, et par nye støvler, en flintpatrontaske gehæng og en 'senik kaarde med en inskriptions til erindring om indfødsretten'.²⁴ Derudover huskede skrædderen at have ejet en hat, to par strømper, fem skjorter og tre sæt 'lintøj', som han også havde mistet i branden. Ligesom nogle af de andre håndværkere havde han et skilt udenfor sin bolig, i dette tilfælde et skrædderskilt med en inskription, som ikke blev yderligere beskrevet. Han syede ikke kun tøj til kunder, men havde også en del forskellige færdigsyede og reparerede beklædningsdele. For eksempel var der nogle 'sort klæde kapper' og 'flor christen tøyer m:m', som både kunne lejes og købes til særlige lejligheder.²⁵

Derudover var der et større varelager af tøj, heriblandt seks sørgekapper af fint klæde samt fem 'complete' sorte klædninger, to 'christen tøyer' og som var en af de dyreste poster i hans tab. Der havde også befundet sig fire brune, to sribede og fem grå frakker, samt nogle frakker af flor.²⁶ Af underdele havde der i hans varelager befundet sig otte par bukser, nogle af nankin, et bomuldstøj, og nogle af klæde.²⁷ Derudover var der nogle gamle bukser, som han havde vendt og repareret og ligeledes var til salg, og var betydeligt billigere.²⁸

Foruden det brugte tøj, var der tre gamle frakker samt 21 forskellige kjoler, som han lige før

23 KSKABR: 7:601-900, 702

24 KSKABR: 7:601-900, 702

25 KSKABR: 7:601-900, 702

26 KSKABR: 7:601-900, 702

27 <http://textilnet.dk/index.php/Nankin>

28 KSKABR: 7:601-900, 702

branden havde vendt og repareret, men om dette var til salg, eller arbejde han havde udført for nogle kunder, er ikke noteret.²⁹ Ifølge hans vidnesbyrd havde ilden også taget en del af hans materialer, og på adressen havde han haft 28 alen af bornholmsk ems, lærred, olmerdug, hornknapper, ½ pund silke, ½ pund kamelgarn samt noget farvet tråd.³⁰ Selvom Johannes' ansøgning mest giver indblik i hans erhverv som skrædder, og ikke så meget omkring hans personlige tøj og fremtoning, betød branden, at han et led et stort materielt tab.

De tre fremhævede eksempler viser, at datidens håndværkere ejede mange forskellige tekstiler og klæder, til forskelligt brug og forskellig værdi. Men erstatningsansøgningerne og listerne over det brændte indbo repræsenterede ikke blot en monetær værdi, som ansøgerne håbede at få kompenseret, de kan også opfattes som en måde for de brandlidte at rekonstruere deres mere respektfulde liv før branden, som tøjet repræsenterede.

Litteratur

- Andersen, Ellen. 1977. *Moden i 1700-Årene. Fra 1690 Til 1790*. Copenhagen: Nationalmuseet.
- Bruun, Carl. 1901. *Kjøbenhavn: En Illustreret Skildring Af Dets Historie, Mindesmærker Og Institutioner*. Vol. 3. København: Det Nordiske Forlag.
- Styles, John. 2008. 'Time Piece Working Men and Watches'. *History of Today* 58 (1): 44–50.
- Thueslev, H. 1976. *Det Kongelige Assistenshus: Københavns Assistenshus Og Anden Pantelånervirksomhed*. København: G.E.C. Gad.

Arkivalier

- Københavns Stadsarkiv, Kollektkommissionens Arkiv
Bilag til Registerprotokoller over brandlidte i byen 1795-1799
6:1-600
7:601-900
8:901-1300

29 KSKABR: 7:601-900, 702

30 KSKABR: 7:601-900, 702

Tøj til mænd på landet i perioden 1750 – 1860 belyst ud fra 3 kildetyper

Af Anna-Margrethe Jonsson, dragtinstruktør

Her beskrives tøj til mænd på landet belyst ud fra tre kildetyper:

Det bevarede tøj.

Samtidige skriftlige kilder.

Skiftemateriale.

Det bevarede tøj.

Der er bevaret en stor mængde tøj i museernes samlinger og hos private. Jeg har benyttet mig af min egen samling og Dans Danmarks studiesamling, ca. 1200 dele.

Disse 2 samlinger, samt hvad jeg har set ved adskillige besøg på museernes magasiner igennem de sidste 40 år i forbindelse med registrering og udvælgelse af tøj til bl.a. syv landsstævne udstillinger og forarbejde til min undervisning på dragtuddannelserne, har givet mig en vis fornemmelse for, hvad der er bevaret af tøj fra tiden.

Det bevarede tøj kommer fra en periode på ca. 100 år, og viser kun en brøkdel af den mængde tøj, som man havde til rådighed.

Samtidige skriftlige kilder.

Når man bevæger sig ind i de skriftlige kilder, vil de kilder, som er skrevet i den tid, hvor tøjet blev brugt altid være de mest reelle. Det er desværre ikke alle steder, det er muligt at finde sådanne kilder.

Der er skrevet meget om området først i 1900-årene. Mange af de oplysninger, man kan finde der, er fortalt til forfatteren, og en historie bliver som regel altid bedre, eller i hvert fald ikke ringere, for hver gang den bliver fortalt, så der må man tage et vist forbehold for oplysningerne. De bør altid kunne verificeres gennem andre kilder.

I tiden 1750 – 1800.

Jeg har anvendt 3 samtidige skriftlige kilder:

Joachim Junge, 1798, *Den nordsjællandske landalmues karakter, skikke, meninger og sprog*
Dagbog: *Sognefoged i Stavns Holt Lars Nielsens dagbog 1789-1794.*

Niels Blicher, 1795, *Topographie over Vium præstekald* kapitlet om sæder og skikke.

Eskel Sørensen, 1785 – 1815, *Skik og sæder og andre handteringer bondestanden vedkommende, sidst i det 18. og først i det 19. århundrede*, der omhandler Vestfyn. Hans beskrivelser er meget grundige og værd at nærlæse.

Skifteopgørelser.

I skifterne finder man oplysninger om tøjets navn, eksempelvis skjorte, bukser, trøje, brystdug osv. Antal dele, eksempelvis 4 skjorter. Stof/materiale, linnestof, lærred, blållærred, skind, vadmel, hverkens = hvergarn, damask, sribet osv. Farver som rød, blå, sort, brun, blakket osv. Om tøjet er gammelt, samt værdien af det, noget kan være højt vurderet, andet lavt. Det er dog ikke alle dele, som har alle disse oplysninger, mange er kun benævnt med navnet, som skjorte, trøje osv.

Man kan ikke være sikker på, at det var alt deres tøj som blev registreret, noget kan være taget ud inden registreringen. Når man læser skifterne, synes der altid at mangle nogle beklædningsdele, som de MÅ have haft, ellers ville de ikke være påklædt.

I denne gennemgang er mit valg at sammenholde en opgørelse over beklædningen i 25 mandsskifter, fra Nordsjælland i tiden 1749 – 1800, med skriftlige kilder og bevaret tøj. I perioden ses en del tøj registreret i skifterne.

Tilsvarende sammenligninger vil man kunne gøre med skifter fra andre områder i Danmark, hvor man vil se lignende beklædningsdele registeret, hvad angår antal og farve, men hvor beklædningens navn kan være områdebestemt. Der kan ligeledes være flere andre materialer nævnt.

Opgørelse over de benyttede skifter og bemærkninger fra litteraturen.

102 skjorter. 39 blågarns, 40 hørlærred, resterende 23 uden anden benævnelse.

Der er bevaret mange skjorter.

Blicher nævner at skjorten er under brystdugen.

Eskel Sørensen nævner, at ved markarbejdet måtte man have en ren skjorte af hørlærred på.

56 par strømper. 9 par hvide, 6 par blå, 3 par sorte, 2 par blågrå, 2 blågarns, resterende 34 uden anden benævnelse.

Der er bevaret mange strømper, det være sig hvide, sorte, blå og flerfarvede.

Junge beskriver, at bonden kun kender til uldne hvide, thi andre kender den tarvelig bonde ikke.

Blicher beskriver stonter, (= fodløse strømper), kun bruges om sommeren.

Eskel Sørensen fortæller om mørkeblå, lyseblå eller grå bundet nedenfor knæet med et hosebånd. Hoserne blev trukket op over knæet under bukserne.

40 par bukser. 21 skind, 10 linnet, 1 grå, 1 sort vadmél, 1 grøn, resterende 6 uden anden benævnelse.

Der er bevaret mange skindbukser, få hørlærreds bukser og en del vadmél i farverne hvide, blå og sorte.

Junge beskriver hvide lærredsbukser uden foer, hvilket i streng kulde skal give ekstremiteterne udseende efter gåsekød.

Sognefoged fra Stavnsholt køber hjorteskindsbukser.

Blicher nævner gule eller sorte skind samt hvidt eller blåt vadmél.

Eskel Sørensen nævner skind eller lærred.

28 brystdug og 30 veste. 7 blå, heraf 1 hverkens, 7 sribede, heraf 2 grønribet, 1 rødribet hverkens, 1 hvidribet, 7 brune, heraf 2 i vadmél og 1 i klæde, 5 røde, heraf 1 i vadmél, 4 grønne, heraf 2 i grønt klæde, 4 skind, 4 sorte, heraf 2 sort klæde, 3 kalemanke, 3 damask, heraf 1 ulden damask, 2 røde, heraf 1 vadmél, 2 hvide, heraf 1 linnet, 1 gulbrun, 1 rødblommet, resterende 8 uden anden benævnelse.

Der er bevaret mange brystdug/veste. Der er eksempler på enkeltraddede, uden lommer og med taskelommer, pyntet med bånd langs knapåbningen foran. Ligeledes ensfarvet vadmél og blomstret og sribet calemanke. Dertil langstribede i hvergarn, først med brede striber og senere med smalle striber og ståkrave og listelommer.

Junge nævner hvergarns veste og trøjer, og endda nogle med ærmer i.

Blicher nævner brystdug uden ærmer i kalemanke og andet kramtøj

Eskel Sørensen fortæller om brystdug af blå vadmél og hvergarn med røde eller andre kulørte striber på langs.

Hvad er så forskellen mellem brystdug og vest? Det synes jeg har været meget svært at definere.

I modehistorien kan man læse om, at vesten oprindeligt var med ærmer og gerne ryg og øvre del af ærmer af lærred, nedre del af ærmer og forstykker af finere stof. Efter 1760-erne forsvinder ærmerne.

Hos Junge findes en tilføjelse som siger: ”En vest uden ærmer er en brystdug, en brystdug med

ærmer og af hverken er en vest og en vest lidt større og af vadmél er en trøje, og kjortel må kunne gå over dem alle, men længere end trøjen, må ingen dreng komme”

I skifterne er hvergarn/hverken nævnt både ved vest og brystdug, så jeg er ikke sikker på, hvad der er hvad? De registrerede veste er også nævnt med materialer som vadmél, skind og klæde. Ved trøjerne er nævnt vadmél, skind, stribet og farve.

Og har bønderne opfattet at en brystdug med ærmer og af hverken er en vest, og en vest lidt større og af vadmél som en trøje, og endelig har skriveren kendt forskellen?

Jeg har måttet foretage et valg, da det var umuligt at adskille disse to klædningsstykker. Mit valg blev at have brystdug og vest i samme gruppe. Om det er korrekt, ved jeg ikke med sikkerhed, men en dag bliver jeg måske klogere på det.

29 trøjer. 11 røde, heraf 6 røde vadmél, 4 brune, 4 hvide, heraf 2 hvide vadmél, 3 grønne, heraf 1 grøn ulden, 2 skind, 1 stribet, 1 grå, 1 sort, resterende 2 uden anden benævnelse.

Der er bevaret trøjer i vadmél, hvergarn og calemanke.

Junge skriver om, at bonden kan bære adskillige af hans stribede hverkens, trøjer og veste og nogle endog med ærmer i.

Blicher beretter om hvid eller blå ullenskjøtt.

51 Kjol/kjortel. 14 sorte, heraf 3 sort klæde, 16 grå, heraf 5 grå vadmél, 1 grå blakket vadmél 9 brune, heraf 4 brun vadmél, 1 har kamelshårsknapper og 1 hornknapper, 6 blågrå, her 5 i vadmél, 3 grønne, heraf 1 grøn klæde, 2 blå, heraf 1 blå vadmél, 1 blå hverkens, 1 rød.

Der er bevaret en del kjol/kjortel, også eksempler med horn- eller kamelshårsknapper. Alle er i vadmél med forskellige farver, der er dog ingen sorte bevaret. Ifølge skifteopgørelsen var der mange sorte.

Junge benævner det som kjortel. Favoritfarven var brun, nævner dog også sort til brug ved bryllup.

Blicher benævner det som blå klædes kjol. Fortæller om længden forskellen mellem brystdug, trøje og kjol.

Citat: ”No. 1 af disse 4 klædemon er knapped rent igennem, no. 2 er uknappet neden til, og når til 3 tommer over knæene, no. 3 er kun knappet oven til og når en tomme omtrent dybere end knæledet, og no. 4 hænger ganske åben, og går et par tommer længere ned end den forrige”.

Eskel Sørensen kalder klædningsdelen både kofte og kjol. Fortæller om antal knapper og beskriver taskelommen. Farven kunne være blå, (som det fineste) men hvid til daglig. De gamle brugte røde hvergarns med tvundne garner, der var også grønne. Beskriver syede knapper af kamelgran, som man købte hos knapmagerne.

10 huer. 2 røde, 1 blå, 2 sorte, heraf 1 lodden, resterende 5 uden anden benævnelse, heraf 1 foret.

De bevarede huer ses være brogede, (strikket i afbundet garn), sorte, blå og røde, alle i uld, samt hvide bomuldshuer med striber/mønster i blå eller rød.

Junge fortæller, at ligeså kontrasterende som bondens levemåde er imod alle sundhedsregler, så upassende er og hans klædedragt. De dele af legemet, som den oplyste del af menneskeheden søger at holde varme, dem forsømmer han og omvendt. Hovedet søger han omhyggelig at holde varmt. Idet han altid går med noget på hovedet, det være sig sommer som vinter.

Eskel Sørensen beskriver en rød eller broget kramhue, sidstnævnte med striber som gik rundt om huen i mørkeblå, hvid og rød, med mange små 4-kanter i samme kulører imellem striberne. Når man var hjemme havde man altid hue på. Senere kom røde huer med flosset opkant. Disse blev nu mode og fortrængte de forrige.

Hvorfor er så få huer registreret i skifterne? Når både Junge beskriver, at de altid gik med noget på hovedet, det være sig sommer som vinter. Måske fordi de er taget ud inden der blev skiftet?

23 hatte. 1 med sølvspænde, 1 med bånd og spænde, 1 med sort silkebånd, 1 sort, resterende 8 uden anden benævnelse.

Der er ikke bevaret hatte fra perioden.

Blicher beretter om en rund hat prydet med sorte silkebånd og et glimrende spænde.

Eskel Sørensen beskriver en hat, der har lisser 3 steder, så skyggen kan trækkes op, så den bliver trekantet. Han fortæller også, at når det var varmt eller ved markarbejde havde de en hat på, for at skygge for solens hede. Man trak kun de to sider op, så den tredje ud for ansigtet kunne skygge for solen.

3 Kabusser. Ingen anden benævnelse.

Der er ikke bevaret kabusser fra perioden.

Eskel Sørensen fortæller, at den var af hvidt klæde udvendig, og drætten, (foret), var af blå vadmel, dog undtagen pullen. Oven på pullen var der en sort eller hvid dusk. I midten af det 18. århundrede var den meget på mode.

32 Tørklæder/halsklud. 6 netteldug, 6 kramlærred, 2 stribede, 1 rødtribet og 1 hvidtribet, 2 røde silke, 1 broget. 18 uden anden benævnelse.

Der er bevaret mange tørklæder fra perioden.

Blicher nævner affarvet kattuns klæde.

Eskel Sørensen nævner hjemmegjort tøj, mest blåternet, krammen, silke som det skønneste, eller i mangel heraf et bomulds eller ostindisk lærreds klæde.

1 par strømpebånd.

Der er bevaret en del bånd, men det kan være svært at vurdere om de er fra perioden.

Eskel Sørensen nævner hosebånd virket af uldent garn i rød og hvid eller rødt og grønt eller hvidt og rødt.

Man kunne også se et vævet linnet bånd, som man købte hos omløbende betlere.

Hvorfor er der kun registreret 1 strømpebånd? Igen må det være taget væk inden der blev skiftet. Altså en af de ting, man måtte have, da strømperne ikke kan holdes oppe uden at benytte strømpebånd.

24 par sko. 3 med spænder, 21 uden anden benævnelse.

Der er bevaret ganske få sko.

Blicher nævner sko

Eskel Sørensen nævner træsko til daglig, sko eller støvler til søndags klæder.

13 Støvler. Ingen anden benævnelse.

Der er bevaret få støvler.

Blicher og Eskel Sørensen nævner støvler.

Sølv, spænder og knapper: 1 sølvlommeur, 1 halsspænde, 1 par sølv knæspænder, 3 skospænder, 1 skospænde i messing, 1 metal skospænde, 1 par sølv knæspænder, 1 par sølv skospænder, 5 knæspænder, 2 dusin knapper, 4 stk. knapper.

Der er bevaret el del sølvspænder og knapper fra perioden.

Blicher nævner spænde til hatte.

Eskel Sørensen nævner spænde til knæbukserne samt hageknap til skjorten.

Diverse: 2 skindpelse, 1 par blå vanter, 1 rødt klædes rejseslag, 1 skindhue, 1 lommeklæde, 2 par ærmer.

Der er bevaret skindpelse, rejseslag og vanter fra perioden.

Eskel Sørensen beskriver rejseslaget eller ”kaprønniken”, som er syet af 4 stykker, der er til at knappe fornedet for munden med 4 knapper og knaphuller. Sædvanligvis syet af rødt saxes eller skarlagen, drættet med hvidt uldent. Dog ses der også blå.

Han beskriver også lådne huer, som er i grå fåreskind, måske den benævnte skindhue?

Tiden efter 1800.

Når man bevæger sig til den efterfølgende periode, altså efter 1800, kan der drages lignende sammenligninger. Her kun en ganske kort gennemgang af de ændringer, man kan finde i perioden.

Der er bevaret rigtig meget tøj fra denne periode. Der ses skjorter, nu med belægning foran. Korte strømper kommer med, samt meget mønstrede og kulørte halsklude. De lange bukser vinder indpas. Stumptrøjen, skødefrakken og frakken kommer frem. Ligeledes den høje hat og kasketten. Der er mange veste og få brystduge.

I den samtidige litteratur efter 1800 er der benyttet tre skriftlige kilder.

Eskel Sørensen, som vi tidligere har hørt om, skriver også om tøjet fra denne periode.

Han beskriver, at efterhånden kom en anden slags røde huer med flosset opkantning på mode.

Ligeledes kom den højpullede hat med små runde skygger og et sort silkebånd med et lidet blankt spænde.

De mere fornemme bønder begyndte at koste sig bukser af det såkaldte manchester (fløjl). Det blev også mode med ridebukser, først i hjemmegjort fint hvidt lærred, så lange at de blev knappet oppe om livet og nåede helt til fødderne. De var til at knappe fra det øverste til det nederste uden på lårene, og neden i enderne var en strikke til at kaste under støvlerne. Men da man kun kunne ride i dem én gang, så aflagde man lærredsbukserne, og i stedet for var de nu i brun eller blå vadmel eller sribede hvergarns tøj. De var kantet ned i alle sømme med rødt og blanke metalknapper ned ved siderne. Imellem benene var der syet skomagerlæder, og det med udtakning i lærredet, dels for slid dels for stads.

Provst Casper Schade skriver i 1811 om Morsingboens Klædedragt følgende:

Mandskønnets daglige klædedragt er en hvid eller mørkeblå vadmelskjortel, en affarvet vest af vadmel eller hvergarn, bukser af skind, sort, blå eller sribet vadmel. Søndagsdragten omtrent den samme.

En del gamle og mindre modelystnes stadsdragt består af en mørkeblå eller isprengt vadmelskjortel med dertil passende underklæder, men de flestes stadskjortel er dog af finere eller grovere mørkeblåt klæde, og vest og bukser enten af samme tøj eller andet kramtøj. Nogle udmærker sig alene ved kostbare tøj til klæder, men og ved selve klædernes snit at røbe en stærkere higen efter at følge de fornemmes moder. Kun få bruger sorte klæder til brudgomsdragt m.v. Til stads bærer de ældre en bomuldshue under hatten.

At gå med ur i lommen er temmelig almindelig.

Molbeck skriver i Morskabslæsning for den danske almue, nr. 29 fredag den 23. august 1839, om *Almuens klædedragt. især i Jylland*.

Citat: *"Nu er også her den forandring indtrådt, at man hos yngre hyppigen seer en rund, eller kort afskåren blå trøje, i stedet for den lange med skød på, dertil hører en fin sribet eller blommet kort hvergarns vest, undertiden med sølvknapper i, og et broget halstørklæde. Andre havde nu til højtid en lang blå frakke, hvis form og snit langt mere en for nærmer sig det almindelige brugelig og lange benklæder af mørkeblå vadmel. Det er overhovedet de almindeligste mens opfattende og for øjet så faldende forandringer i mandsfolks dragt hos bondestanden i Danmark, at den gamle danske, til knæet rækkende trøje med skød, lommer og knapper, men uden faldkrave, enten har fået snittet af en frakke eller overkjole, men to rader knapper og større længde, eller den hos karle og yngre mænd er forandret til en kort trøje med to rader knapper, nedentil enten rund afskåren, eller med ganske kort skød, ligesom at de korte tæt sluttende knæbukser, om vinteren af skind og om sommeren af lærred og med tilhørende knæspænder, har veget pladsen for lange videre benklæder oven over støvlerne.*

Han tilføjer endvidere, at ikke blot i Jylland, men overalt i Danmark ser man hvorledes almuens ældre klædeskik i det 19. århundredes begyndelse har forandret sig, mere eller mindre gennemgribende i de forskellige provinser.

Imedens allerede for henved 30 år siden i Fy-en er den gamle bondedragt næsten var

forsvunden, og når man så, i det mindste karle og piger klædte på købstadsvis. De første med runde trøjer uden skød og lange bukser, ... (og herefter en beskrivelse af kvindernes tøj). Dette er endnu ikke indtrådt fuldkommen i Sjælland, og det er mærkeligt nok, at netop i den provins hvor netop hovedstadens, kulturens og forfinelsens midtpunkt i Danmark befinder sig, har almuen, hvad dragt og skikke angår; holdt fast ved det gamle og nationale”.

Jeg har benyttet mig af skiftemateriale fra det Sønderjyske område bearbejdet af Eva Christensen, Åbenrå, samt skifter i J. S. Møllers bog *Folkedragter i Nordvestsjælland* og skifter fra Hedeboegnen, alle i perioden 1800 til 1850. Skifter fra andre egne af landet viser samme ændringer.

I materialet fremgår, at jo længere man kommer op i århundredet jo mindre tøj bliver registreret. Omkring 1850 er det få skifter, hvor tøjet er registreret, det skyldes formentlig, at tøj nu ikke har samme værdig som tidligere. Her skal fremhæves de typiske forandringer i skifterne fra perioden.

1800 nævnes stumptrøje = kort trøje første gang

1803 nævnes lange bukser, mange i 1820-erne, i sort, grå, blå og i grønt klæde

1823 -1840 nævnes ridebukser

1827 nævnes kjol sidste gang

1829 hører vi første gang om benklæder

1830 knæbukser nævnes sidste gang

1822-1840 er der få brystduge og mange veste

Efter 1840 nævnes ingen brystduge

1841 nævnes kasket første gang

1843 hører vi første gang om frakke

Dette blev en kort gennemgang af muligheder for at sammenholde tre kildetyper til belysning af mænds tøj på landet i de angivne 2 perioder.

Der er rig mulighed for at udvide en sådan sammenligning til at gælde mange flere skifter og samtidig litteratur. Det vil også være muligt at gøre sammenligningerne i flere kortere perioder.

Men vil man kopiere tøjet til brug i dag, må flere kilder inddrages. Her tænker jeg på samtidige tegninger og malerier samt kendskab til modehistorien i perioden. Endelig er der en vurdering og afprøvning af alle syteknikker, men det er en helt anden historie.

Litteratur:

Joachim Junge, 1798, *Den nordsjællandske landalmues karakter, skikke, meninger og sprog.*

Niels Blicher, 1795, *Topographie over Vium præstekald.*

Sognefoged i Stavnsbolt Lars Nielsens dagbog 1789-1794

Eskel Sørensen, *Skik og sæder og andre håndteringer bondestanden vedkommende, sidst i det 18. og først i det 19. århundrede.* Omhandler tiden 1785 – 1815.

Provst Casper Schade, 1811, beskrivelse over øen Mors, her også Morsingboens Klædedragt.

Molbeck: *Morskabslæsning for den danske almue, nr. 29 fredag dem 23. august 1839*

”Almuens klædedragt, især i Jylland”.

J.S. Møller, 1926, *Folkedragter i Nordvestsjælland.*

Favorit nr. 1

Diplomatsættets sociale vandring

Af Inge Christiansen, arkivleder og Gunnar Solvang fvh. museumsinspektør

I Bank- og Sparekassemuseets særudstilling *Iværksættere før og nu*, kan man til og med 4. december 2022 opleve et fint diplomatsæt med høj hat. I udstillingen illustrerer det erhvervsmanden Tietgen, der ofte gik sådan klædt i slutningen af 1800-tallet. Han er afbilledet på en række malerier og fotografier i sit diplomatsæt med høj hat.

Men det udstillede diplomatsæt har også sin egen spændende historie. Det har tilhørt den sønderjyske gårdmand og senere aftægtsmand Johan Henrik Hansen. Her berettes om Johan Henrik Hansens diplomatsæt, men også lidt generelt om diplomatsæt, da det blandt andet fortæller historien om tidligere tiders høje tøj kvalitet, mandens rolle og modens veje.

Fig. 1:
*I udstillingen på Bank- og Sparekassemuset er diplomatsættet med til at illustrere finansmanden C.F. Tietgen.
Foto: Inge Christiansen.*

Fig. 2:
*C.F. Tietgen, der kigger direkte på beskueren, og mange andre af tidens finansmænd på Børsen. Mændene er iført diplomatsæt.
Fra Københavns Børs.
Maleri af P.S. Krøyer, 1895.*

Diplomatsæt

Diplomatsæt er meget populært i anden halvdel af 1800-tallet og første halvdel af 1900-tallet. Det er oprindeligt overklassens pæne tøj til mænd, om end kjolesættet er det foretrukne til fint aftenbrug.

Diplomatsættet kan bruges ved mange anledninger og bæres med frakken åben, så man kan se vesten, eller lukket. Omkring 1900 kan diplomatsættet også bruges til pænt, men uformel aftenbrug, og ifølge Viben Bech er det i begyndelsen af 1900-tallet den jævne mands festdragt.¹

Diplomatsættet breder sig til landbefolkningen, hvor det bliver brugt ved højtidelige lejligheder og særligt ved kirkelige handlinger, hvor man skal præsentere sig.

Et diplomatsæt består af flere dele, hvor det mest iøjefaldende og karakteristiske er frakken, diplomaten, som giver navn til hele sættet. En diplomat er en person der arbejder i udenrigstjenesten, men også en person som vælger sine ord med omhu, er diplomatisk og tænker sig om, inden der handles. Det er dyder, der er ønskværdige i den datidige moderne manderolle. Frakken er knælang og oftest sort, men andre mørke farver som blå, brun, grøn, bordeaux og grå er også en mulighed.² Frakken passer godt til alle kropsformer, tykke som tynde, høje som lave, og eventuelle kropslige uregelmæssigheder kan kamufleres. Desuden hører vest, bukser, skjorte med løsdele samt kravat, butterfly eller slips også til.

Om ejeren og hans brug af diplomatsættet

Dette diplomatsæt er i dag i privat eje hos Gunnar Solvang, der arvede tøjet med tilbehør, og som fortæller om det.

Diplomatsættet har tilhørt Johan Henrik Hansen, der var gårdejer på gården Baaslund, Sottrupmark i Sundeved, Sønderjylland. Henrik, som han blev kaldt, levede i årene 1873-1953. Han er født i Sottrupskov ved Alssund og kom til gården som tjenestekarl i 1900, hvor han blev gift med gårdejerens datter Marie. Herefter driver han gården frem til 1931, hvor han sælger den og går på aftægt på gården. Marie var imellemtiden død allerede i 1925.

I 1936 køber Gunnar Solvangs far gården, og Henrik følger med i aftægt, som det er normalt dengang. Henrik har en tredjedel af stuehuset med loftsrum. Familien, og især Gunnar, har meget kontakt med Henrik i alle årene.

I de sidste år af Henriks levetid mindes Gunnar, at Henrik kun brugte diplomatsættet ved begravelser.

Henriks diplomatsæt

Foruden den karakteristiske frakke består sættet af bukser og vest i sort uldent stof. Bukserne kan reguleres i livvidden med en spændetamp bagpå og har to lommer. I frakkens nakke er et mærke, DANSK HERREKONFEKTION, og derfor er det sandsynligvis købt i Sønderborg efter genforeningen i 1920. Sønderborg var stedet, hvor den slags indkøb blev foretaget.

Frakken er toradet, går til under knæet og skøderne lapper over hinanden foran. Frakken er gennemført: I ærmerne med lyst lærredsfor med et smalt mørkt sribemønster, mens resten af frakken har et sort satinfor. Frakken er overskåret i livet, og bagpå går en høj slids fra livet og ned. På hver side

¹ Bech 1989, s. 35.

² Bech 1989, s. 31.

Fig. 3:
Diplomatsættet med åbenstående frakke på model. Da skjorte med tilbehør ikke er bevaret, er det sat sammen med en hvid t-shirt
Foto: Randi Solvang.

Fig. 4:
Oprindelig ejer af diplomatsættet, Johan Henrik Hansen, ca. 1900.

af slidsen er et læg, og hvor læggene møder overskæringen i livet er placeret en sort pynteknap.

Frakke og tilhørende vest har nogle meget fine ens stofovertrukne mønstrede sorte knapper. Ved ærmeslidserne er tre mindre knapper af samme slags. Øverst har frakken desuden to pynteknaphuller uden tilhørende knapper – til knaphulsblomster.

Til vesten hører lommeuret med tilhørende urkæde, hvor uret har sin plads i vestelommen. Til lommeuret hører to urkæder; en fin guldkæde, en bismarklænke, som bliver brugt til særlig fine lejligheder, mens en mindre fin urkæde af nikkel bliver brugt ved mindre fine lejligheder.

Som kontrast til det sorte tøj hørte også hvid skjorte med tilbehør. Tilbehøret består af et hvidt kravebryst, løs hvid flip og løse hvide manchetter. Kravebrystet bliver samlet bagpå med en kraveknap, der bliver stukket gennem to huller. *”Det var altid mit job at stå op på stolen og få fastgjort kraveknappen, det kunne Henrik ikke selv klare”* – fortæller Gunnar Solvang. Manchetterne har huller, så de kan holdes sammen af løse manchetknapper. Manchetknapperne er af forgyldt messing og den ene findes endnu. Så vidt Gunnar husker, brugte Henrik sort slips til tøjet.

Fig. 5:
Ur med urkæde af nikkel, der hører til diplomatsættet. Skal det være særlig fint, bliver urkæden i nikkel udskiftet med en i guld.
Foto: Randi Solvang.

Fig. 6a+b:
Manchetknap i forgyldt messing. For- og bagside. Foto: Gunnar Solvang.

Til diplomatsættet hører en fin høj silkehat, som ses på billederne. Af mærket i hattepulden fremgår det, at den stammer fra en hattefabrik i Hamborg.

Høj kvalitet, iscenesættelse og handelsveje

I dag står diplomatsættet, som var det nyt, selvom det er 100 år gammelt. Den fine stand skyldes tøjets høje kvalitet og at det kun er brugt ved særlige lejligheder. Diplomatsættet er med til at fortælle historien om, at tøjet, der startede med at understrege og iscenesætte alvor og betydning hos byens børsfolk og andre velhavende mænd, blev landbefolkningens pæne tøj. Og endelig fortæller det om handelsveje fra Nordtyskland til Sønderjylland.

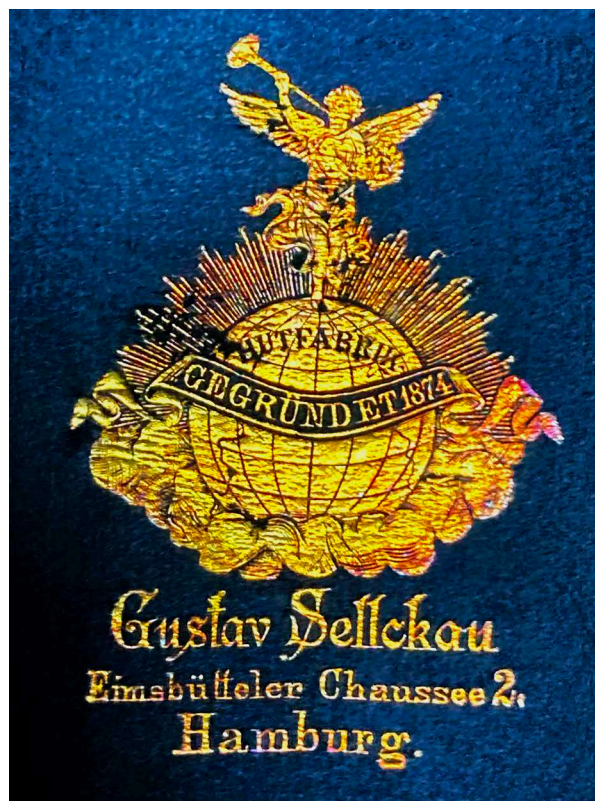

Fig. 7:
Mærke i den høje silkehats puld, der viser, at den er lavet på hattefabrikken Gustav Sellckau i Hamborg. Foto: Gunnar Solvang.

Litteratur

Bech, Viben. Moden 1840-1890. Tønder 1989.

Cock-Clausen, Ingeborg. Moden 1890-1920. Historicisme og nye tider. Tønder 1994.

Favorit nr. 2

Niels Henrichsens fine tøj - en ung mands hedebo dragt fra begyndelsen af 1800-tallet

Af Inge Christiansen, arkivleder

Niels Henrichsen er født 1797 i Ejby, 10 km nordvest for Køge, på den frugtbare Hedeboegn. Efter oplysninger fra hans barnebarn, fik han nyt tøj til sin konfirmation, nemlig denne omtalte hedebo dragt. Desværre er der ikke indført konfirmationer i kirkebøgerne for Ejby og Dalby kirker, der havde fælles konfirmationer, før 1814, men i forhold til hans alder er han sandsynligvis konfirmeret i 1812 eller 1813.

Tøjet fulgte ham resten af livet og blev nok brugt som det fine søndagstøj, måske indtil det gik af mode og blev lagt ned i en af de store kister, hvori man opbevarede tøj. Derefter blev det gemt og passet godt på af familien, indtil hans barnebarn i 1930 var blevet en ældre dame, der nu synes, at der skulle ske noget andet med bedstefaderens tøj, og at det hørte hjemme på et museum. Hun indleverede det derfor til Roskilde Museum, hvor det befinder sig nu.¹ For en nærmere udredning af proveniensens henvises til noterne i Christiansen 2013.

Den bevarede dragt består af trøje, vest, skjorte, knæbukser og strømper, der kan sættes sammen, som det fremgår af billedet.

Trøje

Trøjen er af hvergarn, en blanding af uld og hør, og foret med ubleget groft hørlærred. Den er kort, en såkaldt stumptrøje, hvor ryglængden kun måler 50 cm, mens livvidden er 89 cm og ærmelængden er 48 cm. Ryggen er flasket, dvs. med to flige fornedet, og kraven står op. Det var primært de unge ugifte mænd, der gik med disse korte trøjer. Den har et flot mønster i plettøj, som er et mønster, der er karakteristisk for Sjælland og brugt meget på Hedeboegnen, med rød bundfarve og gult og grønt mønster.

Trøjen er dobbeltrudet og udsmykket med ikke mindre end 42 store tinknapper. Der er placeret 13 knapper på hver af forstykkerne med ni tilhørende knaphuller, hvoraf de to er attrapper. Desuden er der fem knapper ved hver lomme med fem knaphuller, hvoraf de

Fig. 1:
*Hedebo dragt fra 1812-13 tilhørt gårdmandssøn Niels Henrichsen fra Ejby. Tøjet er typisk for en ung mands fine tøj på landet i begyndelsen af 1800-tallet.
Foto: Camilla Bastholm.*

¹ Genstandsnummer 1930-0253 i Roskilde Museums samling.

fire er attrapper samt tre knapper ved slidsen på hvert ærme. Knaphullerne er syet med grønne knaphulsstikninger, og placeringen viser, at de ofte kun var til pynt.

På forstykkerne er der påsyet lommer, de såkaldte taskelommer, der henviser til lommeklapperne, der kaldes for tasker, som er særlig typiske for Hedeboegnen, hvor de blev brugt længere end andre steder.

Vest

Vesten minder meget om trøjen i en tid, hvor det endnu ikke er udbredt at have vest og trøje i samme stof. Den er også ganske kort og måler bare 43 cm i længden, mens livvidden er 92 cm. Vesten er i hvergarn og har et fint rødt rudemønster, som også var meget udbredt på Hedeboegnen. Den er dobbeltraded med 13 store tinknapper og otte knaphuller, hvoraf et er en attrap, på hvert forstykke. Der ud over har den en taskelomme på hvert forstykke med hver tre knapper og knaphuller, heraf et attraphul. Den har en indvendig lomme og er, som trøjen, foret med groft ubleget hørlærred, har en ryg med flasker dvs. to flige forneden på ryggen og en lille opretstående krave.

Når man bar trøjen åben over vesten og med en række knaphuller, der aldrig skulle bruges, men blot, som knapperne, var til pynt, viser det, at dragten var til at tage sig ud i. Det gav nemlig mulighed for at vise alle de fine knapper frem, og dermed var dragten med de mange knapper et statussymbol.

Skjorte

Den hvide skjorte er af hør. Frontslidsen er for neden forstærket med en blondeudsyning, og under den er et monogram broderet i røde korssting med initialerne HR. Disse initialer passer ikke med navnet Niels Henrichsen. Men det kunne være hans fars skjorte, som han har overtaget, hvis faderen fx har heddet Henrich Rasmussen. Det er dog et gæt, og der kan være mange grunde til andre initialer end NH, som ikke kan verificeres. Skjorten er pyntet med en hulsøm og en fin syet hedeblonde langs kravens kant og musetakker ved ærmelinningerne. Håndsyede hedebo knapper bruges til lukning i hals og ved håndled. Ellers er den, som skjorterne var, lang og blev samlet mellem benene i bukserne.

Bukser

De tilhørende knæbukser er af skind. Bukserne måler 79 cm i længden, 82 cm i livvidden og har en skridtlængde på 42 cm. De har en bred forklap, der lukkes med 4 knapper. Under forklappen er endnu en knap, der lukker bukserne foran. Flere af knapperne er nok blevet udskiftet. Bagtil er der en slids med fire snørehuller, hvormed man kan regulere livvidden. Hvert bukseben lukkes forneden med 5 messingknapper i paspolerede knaphuller og en knærem til et (manglende) spænde, der blev lukket lige under knæet. Ved knæet er der desuden et fint broderi, som man ofte ser på denne slags bukser. Motivet er stiliserede blomsterranker i

Fig. 2:

Knæbukser af skind, der hører til hedebo dragten. Bukserne er udformet med bred klap, der fylder hele forstykket: Her kan man se, hvordan klappen knappes, og bukserne lukkes med en knap under klappen, mens de snøres bagtil. De dekorative broderier, der ofte var på fine skindbukser, ses også. Foto: Camilla Bastholm.

en teknik, der minder om snorequilt. Der er broderet i to linjer, der følger hinanden, med ganske korte sting, hvor man aldrig syr gennem til bagsiden, men trækker tråden gennem skindet fra den ene linje til den anden. Herved får man et reliefbroderi. Desuden markeres sidesøm, nederste kant og området omkring knaphullerne med broderi.

Strømper

Endelig hører der et par fine hvide strikkede uldstrømper til dragten. Strømperne er 58 cm lange i skafterne og 26 cm lange i foden. Så længe man brugte knæbukser, var strømperne synlige og skulle derfor være lange og pæne. Strømperne gik til knæet, så den øverste del af strømperne var under knæbukserne, og dermed var huden dækket på benene. En svikkel er strikket som pynt hen over anklen og øverst er en 4,5 cm bred mønsterbort i ret og vrang. Strømperne har næsten ingen spor af slid. Af en eller anden grund har de været brugt meget lidt. Tids- og stilmæssigt passer de dog fint sammen med resten af dragten.

Andre dele har også hørt til sådan en dragt: strømpebånd i uld til at holde strømperne oppe med, en halsklud man bandt udenpå skjorten, fodtøj, hvor han måske havde fine lædersko med metalspænder eller blot træsko samt en strikket hue på hovedet.

Afslutning

Vi er heldige, at så mange bevarede dragtdele sandsynligvis har hørt sammen. De blev båret af en navngivet person fra almuen, som vi kan genfinde i kilderne. Om alle dragtdele er lige gamle, eller om nogle er kommet til, kan vi ikke vide med sikkerhed. Men vi kommer tæt på, hvordan en ung bondesøn fra Hedeboegnen gik klædt, når han skulle tage sig flottest ud. Samtidig har vi et godt eksempel på tøj i lækre holdbare materialer i uld, hør og skind samt på dekoration i form af flotte mønstre og teknikker.

Litteratur

Andersen, Ellen: Danske Bønders Klædedragt. København 1960.
Christiansen, Inge: Konfirmation og konfirmationstøj. Gylling 2013.

Fig. 2: *Strikkede strømper i uld, der hører til dragten. En lille svikkel pynter hen over anklen, mens en mønsterbort afslutter for oven. Strømperne har næsten ingen slidspor, selv om uldstrømper hurtigt blev slidt. Foto: Camilla Bastholm.*

Uddrag af københavnske skifter fra 1700-tallet

Af Camilla Luise Dahl

I Københavns Rigsarkiv opbevares skifterne efter Københavnske borgere fra slutningen af 1600-tallet og frem. I skifterne anførtes det af værdi som afdøde efterlod sig: ejendom, løsøre, og til tider personlige genstande som tøj og sko. De tre afskrevne skifteuddrag vedrører de garderobes tre meget forskellige mænd, der boede i København og var tilknyttet hoffet i første halvdel af 1700-tallet, efterlod sig ved deres død.

Skifte efter Peder Kristensen Flensborg, kbh. 27. okt. 1711.

RA- Borgretten: Skiftebreve i ordinære boer 1682-1771, bs. 1: 1682 7 5 – 1730 4 30.

Peder Kristensen Flensborg var fyrbøder ved Krigscancelliet på Københavns slot. Af skiftet fremgår at han havde været gift med Annike N.N. Ved tidspunktet for sin død boede han i Stormgade i København som logerende hos Anna, enke efter Anders Mikkelsen. Skiftet blev afholdt samme dag som dødsfaldet, og ført til protokols senere på året. Løsøret er vurderet i rigsdaler, mark og skilling.

Gangklæder

1	j rød klædes west og et par dito buxer	1	-
-	-		
2	j rød west med lidet guld galluner paa og et par røde buxer	2	-
-	-		
3	j gl: sort klædes kiol west og buxer	2	-
-	-		
4	j nye liuβegraae kiol med rød rask under	3	-
-	-		
5	j gl: dito	1	2
-	-		
6	j rød klædes west med nogle guld galluner paa, og et par røde klædes buxer	1	2
-	-		
7	j gl: brun klædes kiol med mesβing knap- per	-	4
-	-		
8	j gl: graae kiol med mesβing knappe	-	2
-	-		
9	j gammel brun dito	-	1 8

10	j gl: klædes west og et par buxer	-	2
	-		
11	j gammel blaae cappe	-	2
	-		
12	3 par hvide ulden strømper	-	3
	-		
13	j par blaae strømper	-	1
	-		
14	j par gl: sorte buxer	-	- 8
	-		
15	j alonge Paruqve	-	2
	-		
16	j dito	-	1 8
	-		
17	j dito	-	1 8
	-		
18	2 spanske paruqver	-	1
	-		
19	j stok med træ knap og et gl: geheng	-	- 8

Summa

14 rixdr 2 mk 8 sk

Skifte efter Andreas Harder, Kbh. 7. apr. 1722.

RA- Borgretten: Skiftsbreve i ordinære boer 1682-1771, bs. 1: 1682 7 5 – 1730 4 30.

Andreas Harder var kammertjener hos adelsmanden Hr. Lüders, han døde i sit kammer på Københavns slot. Han ejede både skilderier og porcelæns kopper, men ingen møbler, der således må have været en del af hans gage – et møbleret logi. Af skiftet fremgår at en hat med sølvgalluner, et par støvler og to par sko, ikke blev medregnet. Han ejede mange klæder og må have været en ganske velklædt kammertjener, hans efterladte bo begrænsedes dog til klæder og få andre genstande.

Vurdering i rigsdaler, mark og skilling.

Gangklæder

1	een sort dammaskis west	3 rd	-
	-		
2	et par sorte fløyels buxer ...	3 rd	-
	-		
3	et par gamle røde klædes buxer	-	3mk
	-		
4	et støcke rødt klæde	1 rd	-
	-		
5	en gl: sort klædes west og buxer	1 rd	2mk
	-		
6	een gammel brun west	-	4 mk
	-		

7	een liusse brun kiol med west og buxer er sølf galluner paa	10 rd	-
-	-		
8	en grøn kiol med sølf traad knapper	1 rd	2mk
-	-		
9	toe par sorte silcke strømper	1 rd	-
-	-		
10	3 kaarde gehenger	-	1mk 8sk
-	-		
11	een porcades hue med rød fløyel	2 rd	-
-	-		
12	5½ aln: sort dammaskis à 1rd	5 rd	3mk
-	-		
13	7 str: grøn dito	1rd	
-	-		
14	2 par sorte strick strømper	-	1mk 8 sk
-	-		
15	3 stk: grøn mohr med hvid taft garnered	-	3mk
-	-		
16	nogle stk: gammel sort plys	-	2mk
-	-		
17	een wifte og et tandsticker huus og een træ skee	-	4mk 8 sk
-	-		
18	een skrif tabel med sølf hefte og et futeral med nogle stk: elphenbeen	-	1 mk 8 sk
-	-		
19	3 par cleur silcke strømper	2 rd	-
-	-		
20	een hatt med sølff galun	1 rd	-
-	-		
21	2 par skoe	-	4mk
-	-		
22	een rød klædes cappe	4 rd	-
-	-		
23	nock fandtis een sort rattins klædning, kiol west og buxer	4 rd	-
-	-		
24	endnu een rød klædes kiol med sort udgiortz	3 rd	-
-	-		

Summa

46 rd 5 mk

-			
13	En brun ditto med grøn tafttets underfoer	3	-
-			
14	En rød damaskes sloprock med grøn tafttets underfoer	4	-
-			
15	En rød klædes roquelaure	6	-
-			
16	En fiolet fløyels hue	-	3
-			
17	Et par wide handsker	-	1 8
-			
18	Et par gulagtig silcke strømper	1	-
-			
19	Et par brune	1	-
-			
20	Et par sorte	1	-
-			
21	En nye alonse peruque	2	-
-			
22	En gamel ditto	-	3
-			
23	En nye hat	-	3
-			
24	Et ryslæder stin	-	2
-			

Fig. 1:

Mandsdragt, 1720'erne. Han bærer kjole med store ærmeopslag og lommeklapper. Derunder en lang vest og knæbukser. Hvid skjorte med rynkede ærmer, silkestrømper og hvid halsklud. På hovedet en kort udgave af allongeparyk. Kammerassessor Peder Nielsen Moldrup (1651-1737). Kobberstik. Frederiksborg. Gengivet efter Ellen Andersen: 'Moden i 1700-årene'. Nationalmuseet 1977.

Anmeldelser

Marie Gudme Leth – en pioner i dansk stoftryk.

Forfatter: Kirsten Toftegaard.

Omslagsgrafiker: Anni's. Fotograf: Pernille Klemp. Forlag: Strandberg Publishing.

Format: Indbundet. Sprog: Dansk. Sideantal: 240. Pris: 399,95. ISBN-13: 9788794102070.

Kirsten Toftegaard giver et sanseligt indblik i Marie Gudme Leths liv med stoftryk, allerede inden man åbner den netop udgivne bog. Omslaget er i lærred med nedfældet tryk af et af Marie Gudme Leths smukke mønstre i grønne farver.

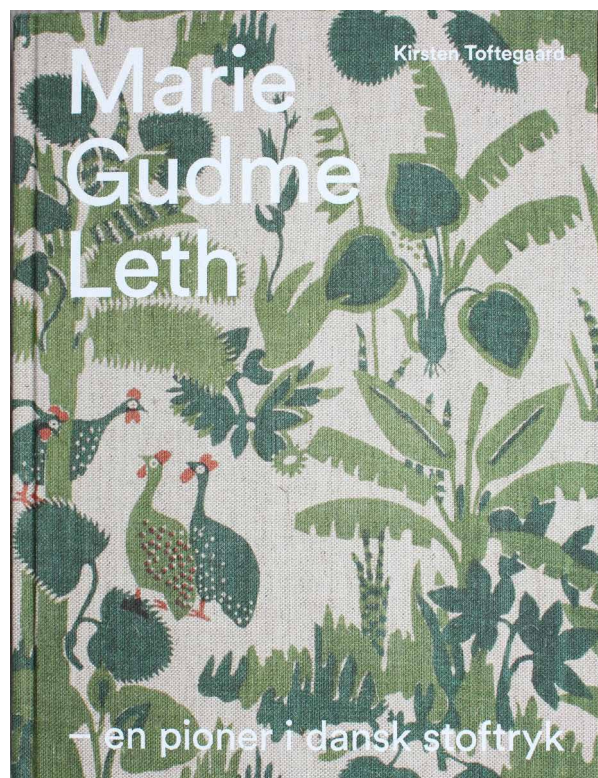
Den håndværksbaserede tekstilproduktionen i Danmark blev i 1800-tallet fortrængt af industriproducerede tekstiler fra udlandet. Det betød en omstillingsproces i udførelsen af de traditionelle håndværk og undervisning i samme. Kunsthåndværket fik en fremtrædende rolle og der blev i det 20. århundrede etableret forskellige foreninger, selskaber, uddannelser og virksomheder, der alle havde til formål at

udstille, udvikle, sælge og promovere Dansk Kunsthåndværk og samle kunsthåndværkere og kunstindustri. Det var bl.a. Forening for Dansk Kunsthåndværk, Selskabet til Håndarbejdets Fremme, Kunsthåndværkerskolen, Dansk Kunst- og Husflid, Magasin BO og Den Permanente. Dansk Kunsthåndværks historie er grundigt beskrevet og dokumenteret igennem foto. I bogen er nævnt alle de kunsthåndværkere der gennem tiden har været aktive inden for tekstilt kunsthåndværk, særligt bogens hovedperson Marie Gudme Leth.

Marie Gudme Leths private liv beskrives i små bidder, men det er hendes kunstneriske virke der er i centrum. Fra en barndom med interesse for tegning, til uddannelse, undervisning og udstillinger af egne design, fremstillet på sit eget værksted med ansatte og lærlinge. Det hele er dokumenteret med gamle foto, som giver et fint indtryk af tiden. I 1935 blev virksomheden Dansk Kattuntryk oprettet med rammetryk sat i produktion. Med Dansk kattuntrykkeri ville Marie Gudme Leth ”bringe Stoftrykket på højde med andre fag indenfor dansk Kunstindustri”. Værkstedet fremstillede trykte tekstiler i hånden til både møbelbetræk, gardiner, duge og kjolestoffer.

Bogen har et interessant kapitel, som fortæller om at drive virksomhed i 30'erne og balancen mellem udstilling og kommercielt salg af håndtrykte tekstiler. Der var udfordringer med økonomi, presseomtale, ansatte og f.eks. mangel under 2. verdenskrig. Men Kirsten Toftegaard fremhæver hele det livsværk Marie Gudme Leth udlevede med stoftryk, hele livet udviste hun en evne og lyst til at udvikle nye mønstre helt fra slutningen af 1920'erne og ind i modernismen. Hun solgte sine stoffer i både udland og indland. Frem til 1958 var alle stoffer håndtrykte, men herefter overgik en stor del af produktionen til et Dansk Filmtrykkeri, og værkstedet med de håndtrykte stoffer lukkede i 1963.

Det håndværksmæssige arbejde beskrives i bogen sideløbende med gennemgangen af de forskellige fantastiske mønstre og farvevalg, som Marie Gudme Leth tegnede og trykte med sine trykrammer. Her fortælles om bundstoffer og farvestoffer – om trykteknik som håndværk

og, hvordan værkstedet fungerede med produktion af mange lange baner stof.

En meget omfattende gennemgang af Marie Gudme Leths mønstre optager en stor del af bogen. Her fortælles om de mangfoldige inspirationskilder og mulige kompositioner. Sidst i bogen er en stor værkfortegnelse af de 135 mest kendte mønstre, som opstilles i alfabetisk rækkefølge og illustreret med et foto eller en tegning. For hvert mønster angives titel, designår, trykteknik og antal trykfarver. Desuden oplyses hvilket bundstof, det er trykt på, og hvor. Denne værkfortegnelse er informativ og giver et interessant overblik.

De mange foto af mønstrene igennem bogen bliver som en billedbog, hvor man som læser kan dykke ned i Marie Gudme Leths liv med fornøjelse og indsigt.

Citat fra bogen: ”Marie Gudme Leth var én af fagets pionerer, den mest betydningsfulde i det 20. århundrede. Hun forenede kunstneren og håndværkerne i én person – selve definitionen på en kunsthåndværker”. Og på den måde indgår hun i dansk kulturarv.

Lone Brøns-Pedersen, rekonstruktionshåndværker og didaktiker, ansat i Sagnlandet Lejre.

Dronningens Kirketekstiler

Bogen er på 256 sider.

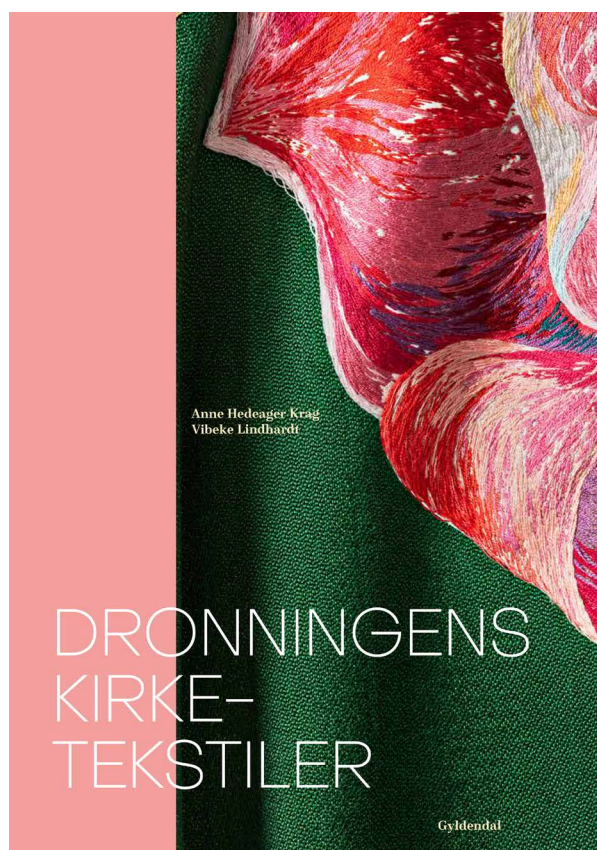
Forfattere: Anne Hedeager Krag og Vibeke Lindhardt. 256 sider, illustreret. Udgivet af Gyldendal. ISBN
Forlag: Gyldendal

Dronningens Kirketekstiler er et flot illustreret pragtværk om samtlige af Dronningens broderiarbejder og designs til de danske kirker. Skrevet af to af landets mest vidende forfattere inden for kirkelig kunst og tekstiler, seniorforsker Anne Hedeager Krag og tekstilkunstner Vibeke Lindhardt. Anne Hedeager Krag er seniorforsker i forhistorisk arkæologi med ekspertise i tekstiler og Vibeke Lindhardt er væver og tekstilkunstner.

Bogen *Dronningens kirketekstiler* er den første bog, der fortæller om samtlige af Hendes Majestæt Dronning Margrethes kirketekstiler. I Bogen finder du endvidere et kort historisk afsnit, som fortæller om

den tidlige kristne verdens brug af kirkedragter samt produktion af kirketekstiler i Dansk paramenthandel, Selskabet for Kirkelig Kunst og Haandarbejdets Fremme.

Få har som Dronning Margrethe gennem de seneste tredive år med sine kirketekstiler sat fokus på nyere dansk kirketekstil og kirkekunst. Værket om Dronningens kirketekstiler tager os igennem et righoldigt illustrationsmateriale, der viser mangfoldigheden i Dronningens tekstile arbejder fra midten af 1970'erne og frem til i dag. Det jeg særlig bemærker, er de flotte og detaljerede fotos taget af Dorte Krogh. Til hvert stykke kirketekstil vises nærbilleder af broderiteknikker. Dronningen foretrækker som regel at sy Petit-point, og det er en fornøjelse for enhver brodøse, at komme helt ind i detaljen og se hvorledes baggrunde, farver og sammensætning næsten er malet på stoffet, som om det kunne være en akvarel, vi præsenteres for. Men også applikation, patchwork, kontursting, franske knuder, schattérsyning, fladsyning m.m., samt den flotte guldbroderi-teknik or nué, hvor nedsyningen er en kulørt tråd, der typisk fremhæver et motiv, som f.eks. monogrammet i masten på bagsiden af Holmens kirkes røde

messehagel. Vi får ligeledes en detaljeret forståelse af den bemærkelsesværdige kunstneriske brug af teknikken på den hvide festmessehagel i Århus Domkirke, hvor og nué teknikken er brugt som kraftig reliefvirkning.

Det stærke liturgiske farvevalg i de vævede stoffer og de kulørte broderitråde, og ikke mindst Dronningens sans for det historiske og traditionsrige broderi har gjort hendes arbejder til noget helt særligt. Hendes store viden og bevidsthed om det kristne budskab og den kristne symbolik kommer tydeligt til udtryk i de motiver, hun vælger.

Dronningen har udført mere end 20 messehageler, fem antependier, et bryllupstæppe og fem bispekåber og i bogen kommer man tæt på Dronningens smukke værker fra 1970'erne og frem til i dag. Hendes bevidste valg af stærke farver og hendes gode fornemmelse for, at skabe en indre balance mellem nyskabelse og traditioner gør Dronning Margrethes kirketekstiler til noget ganske særligt.

Alle kirketekstilerne i bogen er designet af Dronningen. Det meste er broderet af Dronningen selv, men ellers er sy- og monteringsarbejdet overladt til især Selskabet for Kirkelig Kunst. Motiver, symboler og broderede citater henter Dronningen gerne fra Det Nye Testamente, Den Danske Salmebog eller den aktuelle kirke og dens nære omgivelser. Tekstilerne, der skal holde i mange år, er ofte robuste damaskvævede silker eller uldstoffer i farver, der er tilpasset kirkerummet. Ind imellem blandes de med smukke, genbrugte stoffer fra Dronningens gemmer, eksempelvis antependiet til Haderslev Domkirke, hvor applikationerne er udført i fine silker fra Dronningens og Prins Henriks rejser til Japan, Kina, Indien og Thailand kombineret med orange silkestof fra en af Dronningens egne selskabskjoler. Til kirkens hvide messehagel er der brugt rester af gul silke-damask, der er fundet på Fredensborg Slot efter Dronningens oldemor. Få har som Dronning Margrethe gennem de seneste tredive år med sine kirketekstiler sat fokus på nyere dansk kirketekstil og kirkekunst. Værket om Dronningens kirketekstiler viser gennem det righoldige illustrationsmateriale mangfoldigheden i Dronningens tekstile arbejder fra midten af 1970'erne og frem til i dag.

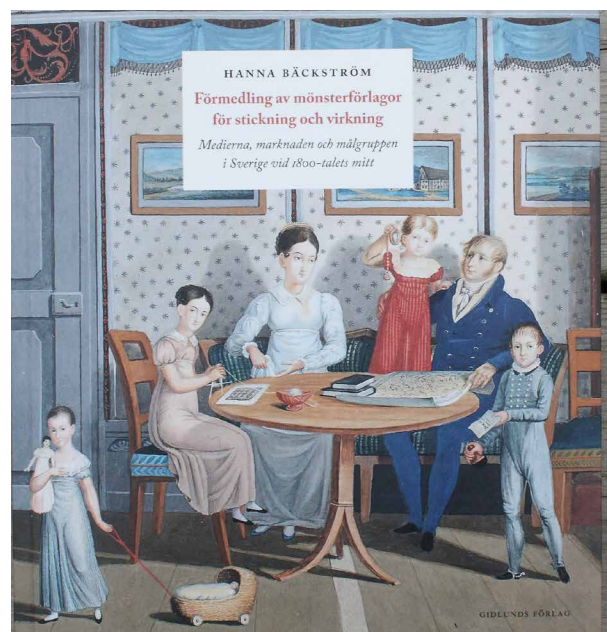
Laile Glienke Sørensen, tekstilformidler, Cand.pæd. didaktik, Materiel Kultur

”Förmedling av mönsterförlagor för stickning och virkning” Medierna, marknaden och målgruppen i Sverige vid 1800-talets mitt

Forfatter: Hanna Bäckström
Gidlunds Förlag 2021. 364 sider, illustreret,
ISBN 978 91 7844 445⁸.
Doktorafhandling i tekstilvidenskab ved
Konstvetenskapliga institutionen, Uppsala
Universitet. Forsvaret 7. maj 2021.

Emne og kilder

Hanna Bäckström har arbejdet med emnet strikning og hækling i en årrække set ud fra trykte mønsterforlæg, der udkom i første halvdel af 1800-tallet, hvorom hun har skrevet flere artikler. Hun undres over de ændrede publiceringsformer fra midten af 1800-tallet og, at der udkom et stort antal strikke- og hæklehæfter i tidsrummet 1840-1850. Hun ønskede at dykke længere ned

i, hvilken målgruppe, de trykte forlæg var henvendt til, hvilke forventninger redaktørerne havde til målgruppens håndarbejdsfærdigheder og datidens opfattelse af håndarbejdets mening og betydning. Hvad styrede forandringerne? Hvilke normer og idealer formidledes gennem forlæggene?

Det er et emne, som ikke tidligere har haft svenske forskeres interesse. De har nærmest foragtet disse tryksager og set dem som billig industri. Men indholdet i bladene har haft stor betydning, konkluderer Hanna Bäckström, da udgivelser om håndarbejder med mønsterforlæg gennem deres forord og omtaler af håndarbejder i høj grad var med til at forme de urbane kvinders bevidsthed og opfattelse af deres samfundsmæssige rolle. Udtrykket urbane kvinder dækker både elitens kvinder og den i antal voksende middelklasses.

Hendes kildemateriale er omfattende. Hun har både studeret de fysiske håndarbejder, navnlig dem på Nordiska Museet, og de trykte forlæg. Hun har afprøvet flere af strikke- og hækleanvisningerne for at undersøge, hvor brugbare de er. Hun bruger udtrykket, manualer, om forlæg, der kom i større mængder end 1600-1700-tallets trykte mønsterbøger, og som viste moderigtigt håndarbejde henvendt til den urbane middelklasse. Forlæggene gennemgik en stor forandring. Omkring 1800 bestod forlæggene af rudemønstrede plancher, evt. samlet i foldeudhæfter, med håndfarvede motiver. Fra omkring 1820 udkom manualer som hæfter, der evt. kunne samles til en bog. I 1840'erne desuden dame- og modeblade, der fra midten af 1800-tallet udkom i større oplag. Da disse rummede andet end mønsterforlæg, var det almindeligt, at mønsterforlæg, snitmønstre og monogrammer i 1:1 placeredes tæt og indimellem hinanden på store foldeudark som *Bilag*, indlagt i dame-modebladene.

Hanna Bäckström har skematiske opstillinger over de tyske manualer, i alt 147 forskellige udgaver mellem 1797-1869. Hun har nærstuderet dem, hun fysisk fik fat i, der har forlæg til strikning og hækling. Af svenske udgaver fra 1843-1865 er 16 manualer undersøgt, hvoraf flere kom som hæfter. I sine analyser anvender Hanna Bäckström primært nogle få redaktører: *Charlotte Leanders Stickbok 1848*, som kom i 19 udgaver mellem 1842 og 1852, oversat fra tysk. *Jenny Lambert*, der udgav syv strikke- og hæklehæfter fra 1846 til 1848. *Minna Korn* kom med tre udgaver fra 1849-1854, desuden *Den nyaste Knyt- och Virkboken. Ny samling modernaste knyt- och virkmönster, till bordtäcken, soffdynor, gardiner, m.m.*, 1859. Hertil eksempler fra fem svenske modejournaler 1848-1865.

Tysk kultur på svensk

Det er karakteristisk for de svenske udgivelser, at de er oversat fra tysk, at redaktører i de fleste tilfælde var kvinder, og at disse optrådte anonymt med et andet end deres oprindelige navn. Ved at være anonyme kunne kvinderne sende deres bidrag til flere blade. Eller blot, at udgiveren var en *Fruentimmerforening* (på dansk en dameforening), hvilket Hanna Bäckström bedømmer til at give manualen en form for status. Hun ser anvendelsen af betegnelsen *fruentimmer* som et udtryk, der betegner målgruppen – den urbane kvinde.

Med hensyn til de britiske manualer har Esther Potter i 1955 udgivet *English Knitting and Crochet Books of the Nineteenth Century. The Library. A Quartely Review of Bibliography 5:10*, med en database over 254 håndarbejdsmanualer og 15 tidsskrifter. Hanna Bäckström beskæftiger sig derfor meget lidt med disse. Derimod har hun brugt megen energi på at gennemgå tyske manualer og modejournaler og beviser, at de svenske redaktører ikke brugte tid på selv at designe mønsterforlæg. Deres oversættelser var gerne forenkledt i forhold til de tyske og således målrettet de svenske fruentimmere. Det væsentligste var at genbruge de tyske illustrationer, hvorved trykkeriudgifterne formindskedes. Der fandtes ingen ophavsret, den kom først med Bernerkonventionen af 1886, der kun blev indgået mellem 10 lande.

Anmelderen har nærstuderet Laura og Carl Allers udgivelser som *Nordisk Mønster-Tidende* og *Illustreret Familiejournal*, der udkom fra henholdsvis 1874 og 1877, samt de bevarede regnskaber fra perioden. Her fremgår det, at Carl Aller henvendte sig til de tyske trykforlag for at købe klicher til illustrationer for en billig penge. Hanna Bäckström nævner ikke, hvordan de svenske redaktører fik de tyske illustrationer, men det må formodes, at det har været på samme

måde som Carl Aller, dvs. der har været en udgift.

Et af de aspekter, Hanna Bäckström undersøger, er trykkerimetoden med indblik i, hvordan trykkemulighederne forandres og billiggøres i løbet af 1800-tallet. Fra brug af træsnit- og kobberstik metoderne fra omkring 1800, til fremkomsten af chromolitografien i 1822 og lidt senere xylografien, hvor tekst og illustrationer trykkes i samme proces. Hun gør meget ud af, at strikkeopskrifter udgives med forkortelser 1830-1840 uden illustrationer for at billiggøre manualerne og forkorte sideantallet. Der krævedes dog et grundigt forhåndskendskab til at kunne strikke, når en opskrift med forkortelser skal følges. Hanna Bäckström har prøvet at strikke den samme barnehue, hvor hun finder opskriften i forskellige manualer, men disse rummer flere fejl bla. forårsaget af fejlagtig oversættelse fra tysk. Strikkeren skal være meget kreativ for at udføre barnehuen. Mangelfulde anvisninger kendetegner manualer i første halvdel af 1800-tallet, hvilket signalerer, at mønsterforlæg var til de fruentimmere, der kendte til teknikkerne i forvejen. Disse lærtes i hjemmene, i skolerne eller af hinanden. Hanna Bäckström konkluderer, at redaktører og forlag mere så på prisen og hurtige udgivelser end brugte tid på korrekturlæsning.

Dannelse af urban kvindekultur

Det interessante ved de to omhandlende teknikker var de fine gennembrudte mønstre til strikning og blonder til hækling, som blev moderne fra begyndelsen af 1800-tallet. Strikning var et kendt fænomen, især strømpestrikingen, men ikke den fine mønsterstriking, bemærker Hanna Bäckström. Da hækling var en ny teknik bringes illustrationer af, hvordan der hækles. Der går et forløb fra, at manualer og mønsterplancher i begyndelsen af 1800-tallet kunne bruges til forskellige teknikker, der krævede udøverens kreativitet til, at der hen imod midten af 1800-tallet kommer anvisninger på, hvordan strikning og hækling udføres. Det viser, at manualerne havde succes og efterhånden også blev solgt til kvinder, der ikke var vokset op med tekstile færdigheder, og derfor ikke tilhørte den gamle urbane elite. Manualernes succes afhang også af, at de primært solgtes i abonnement, hvilket lod sig gøre via det nye effektive postsystem.

I et kapitel analyseres markedsføringen, der især gælder annoncering i dagspressen, i dame-modejournalerne og i tidsskrifter. Hvordan omtales manualernes nødvendighed? Det viser sig, at de kvindelige redaktører kun udgav manualer, de drev ikke håndarbejdsforretning og gav kurser ved siden af at være redaktører.

Undersøgelser og analyser er blevet til syv hovedkapitler, hvor Hanna Bäckström bruger samme kilder og eksempler. Denne måde at behandle problemstillingerne på giver mange gentagelser, og umiddelbart indtryk af, at der krydses mellem de forskellige aspekter, hvorved læseren taber overblikket. Selvom det er en doktorafhandling, bidrager Hanna Bäckströms grundighed med mange eksempler fra de samme manualer til at gøre emnet kompliceret og hendes fremstilling indimellem uoverskuelig.

Sammenfatningen i kapitel 8 hjælper heldigvis læseren. Hanna Bäckström konkluderer, at teknikkerne strikning og hækling var med til at forme den urbane kvinderolle og fik stor gennemslagskraft ved, at kvinderne fra manualerne fik brikker til at forme deres nye samfundsmæssige kvinderolle. Gennem det manuelle arbejde med strikkepinde og hæklenåle kropsliggjorde kvinderne deres nye identitet, som var en social konstruktion i høj grad iscenesat af manualernes tekster, der omgav de tekstile håndarbejder med betydning. Manualerne betonedede, at en urban kvinde nødvendigvis måtte omgive sig med hjemmefremstillede tekstiler for at kunne drage omsorg og vise interesse for sin familie og omgangskreds. Dette arbejde berigede krop og sjæl, forudsagde teksterne.

Anmelderen tilføjer bemærkningen, at denne sociale konstruktion og urbane fruentimmerrolle således var formet af de tyske manualers udgivelser, som kom hver 14. dag med nye forlæg. Dette nævner Hanna Bäckström ikke, men det må dog have strejft hendes tanker? Den nye urbane fruentimmers identitet må derfor være præget af en fælles nordeuropæisk filosofi?? Hun kalder dog manualernes spredning transnational. Hanna Bäckström kommer ikke ind på,

hvorfor de tyske manualer havde så stor en udbredelse, og hvorfor der fandtes så mange forlag og trykkerier i Tyskland. De var der bare! Det ville være interessant at få et svar!

Hanna Backström forfølger sit formål grundigt og kompetent. Det er tankevækkende, at det ikke alene var litteraturen, der formede den omsorgsfulde kvinderolle, men at håndarbejde i høj grad var medvirkende. Med strikning og hækling som teknikker kommer det ikke til at dreje sig om mønstre og motivers formative og symbolske indvirkning på sindet - om det var god eller dårlig smag, kommer Hanna Bäckström ikke ind på. Derimod skriver hun, at overgangen fra rudemønstre til kombination af tekst og illustrationer indebærer en overgang fra at formidle et motiv til at formidle struktur og form. Hun konkluderer desuden, at processen førte til, at de tekstile sysler feminiseredes og afprofessionaliseredes, hvilket lavenes afskaffelse i 1846 medvirkede til. Her til kom samfundets (læs mændenes) generelle angst for, at hele samfundsordenen var truet, hvis kvinderne ikke udførte deres husmoderrolle.

Afhandlingen slutter med engelsk summary på 15 sider, fem bilag med skematiske og bibliografiske fortegnelse over mønsterbøger, tyske og svenske manualer, kildefortegnelse, brug af databaser og digitale opslagsværk, trykte kilder, litteratur, billedfortegnelse, diagram oversigt, tabel oversigt og index.

Hanna Bäckströms fortjeneste er at påvise de tyske dame-modeblades enorme betydning på et svensk marked, og deres konstruktion af en urban kvindekultur, som efterlevedes indtil kvindeoprøret i 1960-1970'erne.

Kirsten Rykind-Eriksen, etnolog og forfatter, tidl. museumsinspektør inden for nyere tid.

Bidragydere til Dragtjournal 20

Mikkel Venborg Pedersen

Mikkel Venborg Pedersen (f.1970) er ph.d. i europæisk etnologi og dr.phil. i kulturhistorie. Han er seniorforsker ved Nationalmuseet, Nyere Tid og Verdens Kulturer, hvor han blandt andet beskæftiger sig med dragt og påklædning. Venborg Pedersen har skrevet et stort antal artikler og bøger om danske kulturhistoriske emner, senest tobindsværket *Moden i Danmark gennem 400 år* (2022) sammen med Marie Riegels Melchior.

Ulla Mannerling

Ph.d. i forhistorisk arkæolog med speciale i nordeuropæisk dragt og tekstilproduktion fra Københavns Universitet og M.Phil ved Ancient Textile Unit, Manchester Universitet i England. Startede i 2005 sammen Marie-Louise Nosch og Eva Andersson Strand Danmarks Grundforskningsfonds Center for Tekstilforskning (CTR) ved Københavns Universitet (DNRF64). Er forskningsprofessor MSO på Nationalmuseet og har ansvaret for Danmarks unikke samlinger af forhistoriske tekstiler og skinddragter. Har også arbejdet med metodeudvikling inden for plantefarvningsteknologi, fiberanalyse, protein, DNA-, pollen-, 14C- og strontium isotopanalyse. Leder i øjeblikket forsknings- og formidlingsprojektet Velklædt i Vikingetiden, som er støttet af VELUX FONDENS Museumsprogram.

Charlotte Rimstad

Charlotte Rimstad er ph.d. og tekstilarkæolog med mere en 10 års erfaring i feltet. Hun er specialiseret i tekstiler fra vikingetiden og nyere tid. I øjeblikket er hun ansat som projektkoordinator på det treårige projekt ”Velklædt i Vikingetiden” på Nationalmuseet. CR har forestået tekstilanalyse på flere niveauer og været en del af mange tværfaglige samarbejder mellem arkæologien og andre videnskabelige felter.

Anne-Kristine Sindvald Larsen

Har en kandidatgrad i Historie fra Københavns Universitet. Hun er ph.d.-studerende ved Aalto Universitet i Finland, hvor hun i sit ph.d.-projekt undersøger håndværkerstandens klædedragt i danske byer 1550-1650.

Anna-Margrethe Jonsson

Anna-Margrethe Jonsson har gennemgået dragtuddannelsen i Folkedans Danmark. Som elev fra 1976, og undervist siden 1981 på både grunduddannelsen og efteruddannelsen. Har beskæftiget sig med dragtområdet i over 40 år. Været med i udviklingsarbejdet af uddannelsen i hele perioden. Tillige undervist i dragtsyning regionalt og privat. Formand for dragtudvalget i Frederiksborg Amt fra 1986 til 2007. Ansvarlig for dragtstillinger ved 7 landsstævner under Folkedans Danmark, samt været med i dragtudvalg ved to landstævner og et Nordisk stævne afholdt i Danmark. Arrangeret modeopvisning i danske folkedragter i forbindelse med landsstævner og ved Republikken Koreas Ambassades arrangement København i 2014. Foredragsholder ved Nordiske Dragtseminarer i 2003, 2009, 2012 og 2015. Foredragsholder ved Landsstævner samt Nordisk stævne og i Folkedans Danmarks regioner og lokalforeninger. Medlem i Folkedans Danmarks dragtudvalg fra 1990, formand for udvalget fra 2012 til 2021 samt siddet i hovedbestyrelsen for Folkedans Danmark fra 2012 til 2021.

Inge Christiansen

Cand.mag. i etnologi og historie fra Københavns Universitet. Arkivleder. Forsker, skriver og holder foredrag om dansk og europæisk dragt- og tekstilhistorie. Har skrevet bøger, artikler

og blogindlæg om en lang række dragt- og tekstilhistoriske emner. Har desuden forestået mange store og små udstillinger om dragt og tekstil samt udviklet, arrangeret og afholdt kurser, seminarer, foredrag, omvisninger og undervisning om dragt og tekstil.

Gunnar Solvang

Mag.art. i Europæisk Etnologi fra Københavns Universitet og Ph.d. i Kulturstudier fra Syddansk Universitet, Fhv. museumsinspektør, Køge Museum 1986-2007. Har som forskningsområde blandt andet husmænd, bygningskultur, kulturlandskab, kulturmiljø, håndværk og landindustri samt byhistorie. Har skrevet bøger, artikler, holdt foredrag, lavet udstillinger og arrangeret kulturhistoriske ture.

Camilla Luise Dahl

Cand. mag i historie, Københavns Universitet med speciale i dragthistorie og -teori. Har udgivet flere artikler og skrifter om dragt og mode i middelalder og tidligere nyere tid, foruden transskriptioner af dragthistoriske tekster fra 15- og 1600-tallet.

Lone Brøns-Pedersen

Cand.pæd. didaktik (materiel kultur) med speciale i håndværk. Arbejder på Sagnlandet Lejre i Dragtværkstedet med formidling og forskning i oldtidens tekstiler i samarbejde med CTR, samt rekonstruktioner til dragtsamlingen og den levende formidling. Arbejder som tekstil ekspert for Trelleborg og fremstiller dragter i historisk/arkæologisk kontekst for Nationalmuseet og DR. Forsker i kropslig kommunikation i håndværksmæssig læring. Forfatter på Gyldendal til læringsforløb i håndværk og design-faget for folkeskolen.

Laila Glienke

Cand.pæd.didaktik, Materiel Kultur fra Aarhus Universitet. Tekstilformidler fra Håndarbejdets Fremme Seminarium. Tilskærer i dame- og herre garderobe fra Tilskærer Akademiet. Tilknyttet CTR. Ekspert i de danske Hedebo-syninger og siden 2008 frivillig leder af Hedebo-sykredsen på Greve museum. Har skrevet bogen: Kulturarv med nål og tråd. Hedebo-syning for børn og unge. Bestyrelsesmedlem af Foreningen Haandarbejdets Fremme. Indehaver af håndarbejdsbutikken www.glienke-design.dk. Udvikler undervisningsmateriale, arrangerer workshops, afholder kurser, foredrag og omvisninger i forbindelse med Strik, broderi, dragt og tekstil.

Kirsten Rykind-Eriksen

Indretningsarkitekt fra Skolen for Boligindretning 1965, mag.art. i europæisk etnologi i 1990. Indtil 2010 museumsinspektør på VejleMuseerne. Nu kulturforsker og forfatter. Forskningsprojekt sammen med tekstilforsker Esther Grølsted: "Kampen om broderierne 1850-1950". Hvor de bl.a. har gennemgået udvalgte dame- og modeblade samt mønsterbøger fra den omtalte periode. har puliceret bøger, artikler og især arbejder med historicisme, kunstindustri og industrialisering inden for møbler, boligindretning, brugs- og pynteting. Redaktør på Dragtjournal 8-20.